Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 219 (11116) | 1979 чылдың сентябрь 20, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

НЕМЕЙ БЕЛЕТКЭЭРИН ХҮЛЭЭНГЕН

Эрзин районнуң «Нарын» совхозунуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткээр дээш бедик тура-соруктуг ажылдааш, сиген кезип белеткээриниң планын 144 хуу күүсеткен. Мал чемнериниң бүгү хевирлерин белеткээриниң планы чемгерилге единицазы-биле 112,2 хуу күүсеттинген. Ниитизи-биле 3184 тонна сигенни кезип белеткээн, азы чемгерилге единицазы-биле 1433 тонна.

Нарынчылар баттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге, профоблчөвүлелге болгаш ВЛКСМ обкомунга рапорттааш, ам-даа 300 тоннадан эвээш эвес бөдүүн чемнерни белеткээрин хүлээнгеен.

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ ОРДЕННИ БРЯНСКИГЕ ТЫВЫСКАНЫ

БРЯНСК. (СЭТА). Октябрь Революциязы орденни Брянскиге тыпсырынга холбаштыр партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң байырлыг хуралы сентябрь 18-те болган. Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннери, революстуг шимчээшкинге ачы-хавыяазы, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында хоорайның ажылчы чоннарының эрес-маадыр болгаш туруштуг чоруу, партизан шимчээшкининге идепкейлиг киржилгези дээш ол бедик хавыяа-биле бо хоорай шаннаткан.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП Төп Комитединиң Политбюро составын хүндүлүг президиумга хуралдың киржикчилери сорук кириишкин-биле сонгаан.

Байырлыг хуралга чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. А. Суслов** Брянск хоорайны Октябрь Революциязы орден-биле шаннаанынга холбаштыр Брянскиниң ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан изиг байыр чедирип, чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң изиг байырын, эң чаагай күзээшкиннерин оларга М. А. Суслов дамчыткан.

Октябрь Революциязы орден өнүр улуг коммунистиг идеалларга кезээде бердинген, ленинчи чагыларга шынчы, революсчу туруштуг чоруктуң болгаш партияның хераанге, чоннуң хераанге эрес-шудургу бараан болуушкуннуң демдээ-дир деп, М. А. Суслов чугаалаан. Ынчангаш Брянскиниң бо бедик шаннал-биле демдеглеткени черле дүрүм өзугаар чүүл-дүр, ооң ажылчы чоннары Октябрьның тиилелгези дээш идепкейлиг демисешкен, чаа амыдырал тургузукчуларының бирги олуруулаарына кезээде чоруп келген, социалистиг Ада-чуртка бараан болурунуң, даштыкы ажелекчилерге үдур демиселге эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктуң бедик үлегер-чижектерин хөй удаа көргүзүп келген болгай. Партияның XXIII, XXIV, XXV съездилериниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Брянскиниң болгаш областың ажылчы чоннары дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган.

М. А. Суслов совет демократияның хөгжүлдезинин, идейкижизидилгелиг ажылдың, ажыл-агый тургузуушкунунуң, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелиг кедуреринің айтырыгларына, ол ышкаш амгы үениң делегей байдалының айтырыгларына доктаагаан.

Брянск хоорайны Октябрь Революциязы орден-биле шаннаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, хоорайның тугунга М. А. Суслов оны кадап берген.

Бедик шаннал-биле холбаштыр байырлыг хуралдың киржикчилеринге база оларның нүүрүнде хоорайның болгаш областың бүгү ажылчы чоннарынга М. А. Суслов база катап чуректиг ханызындан байырны чедирип, олар коммунистиг тургузуушкунга чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

(Эш М. А. Сусловтуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

* * *

Байырлыг хуралга чүве чугаалаанар: СЭКП-ниң Брянск хооркомунуң бирги секретары **А. Ф. Войстроченко**, орук машиналарының заводунуң эдиктирикчизи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. А. Стартостин**, партизан чораан, Совет Эвилелиниң Маадыры **А. И. Ижукин**, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Воронокский» совхозтуң механизастаан звенозунуң звеночузу **Л. Ф. Новикова**, Брянск машина тудуушкун заводу каттыжыышкынның чингине директору **Г. П. Буров**, СЭКП-ниң Брянск обкомунуң бирги секретары **Е. И. Сизенко** олар хоорайның чурттакчыларының күш-ажылчы, революсчу болгаш дайынчы ачы-хавыяазын бедик-биле үнелеп көргени дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга ханы өөрүп четтириишкинни илергейлээннер. Орденниг Брянскиниң ажылчы чоннары төрээн Коммунистиг партиязының хераанге моон сонгаар-даа кызыгаар чок бердинген болур, оңгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннит күүседир дээш бүгү күжениишкиннерин салыр, ажылдың ажыктының болгаш шынарын улам бедидер, боттарының бүгү күжүн СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынга бээр дээрзин олар бүзүредип чугаалаан.

Партияның ленинчи Төп Комитединиң, политиканың болгаш күрүнеениң шылгарыңгай ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан ТК-ның Политбюрозунуң чорудуп турары иштики болгаш даштыкы политика бистиң Төрээн чуртувустуң улам ыңайгы чайгылыш чок чечектелиишкининге, ооң экономиказының болгаш культуразының шапкын хөгжүдезинге, совет кижилериниң чаагай байдалын бедидеринге, бүгү делегейге тайбыны быжыглаарынга идиг берип турарын ораторлар онзалан демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

* * *

Сентябрь 18-те М. А. Суслов Политиктиг чырыдыышкынның область бажыңының ажылы-биле танышкан, улустуң хереглел бараанларының делгелгезин көргеен, Кокинниң совхоз-техникумунга чораан.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫНГА, МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЕЛИНГЕ — ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАР

БЕШ РАЙОН КҮҮСЕТКЕН

Үлегерин эдериңер!

Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырар сорулгабиле аңаа быжыг чем-суурну тургузуп алыр дээш республиканың ажыл-агыйлары мал чеми белеткээрин соксатпаан. Статистика эргелелиниң сентябрь 17-де медээзин өзугаар алырга, республика 129735 тонна чайгаар үнген болгаш тарымал сигеннерни ажаап алган, азы планның күүселдезин 81,1 хуу. Кылдынган сигеннин 20461 тонназы кыштагларда чедиртинген. Ниитизи-биле 46 муң тонна сенаж салыр планын 52 муң ажыг тоннага күүсеткен.

Районнар аайы-биле алырга, сиген белеткелиниң планын Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин районнар 106-дан 137 хуу чедир күүсеткилээн. Сиген планын Таңды район 37,3, Бии-Хем — 58,1, Тожу —47,2, Каа-Хем — 66,3, Өвүр—64,2 хуу күүсеткилээш, улуг өзалдаашкынныг чоруп орар. Сиген белеткели «Хөндергей», «Ак-Чыраа», «Ак-Туруг», «Шивилиг», «Кызыл тук», Тока аттыг, «Революцияның чалбыыжы» совхозтарда кончуг оожум темплиг. Бо ажыл-агыйларның тускай эртемнигилери организастыг хемчегларын дарый албас болза, улуг бергедээшкиннерге таваржыры билдингир. Ооң-биле кады Бии-Хем, Таңды, Тожу, Кызыл, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында кыштагларже сиген сөөртүүн четпес организастап турар.

Сенаж кылыр ажыл Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Кызыл районнарда эки. Бо черлер планнарын күүседип алгылаан. Каа-Хем, Тес-Хем ышкаш чамдык районнар сенаж белеткээр планын мынчага чедир үүгле 33,9-тан 35 хуу күүседип, ажылдың темпизин кудулаткан. «Ак-Туруг», «Найырал», «Шекпээр», «Тыва» болгаш өскедаа совхозтарның специалистери сенаж салыры чугулаган көрбейн турар. Ынчангаш ол ажыл-агыйлар ук ажылды ажок өзалдадып келгеннер.

Республикада ниитизи-биле 172377 тонна силос массазын салган. Оон 31009 тонна белен силос алдынган. Ол планның 8,2 хуузу. Витаминниг сиген далганы бүдүрериниң планы республикага 92,4 хуу күүсеттинген. Барыын-Хемчик, Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнар ындыг мал чеми белеткээр планнарын ыракта ажырганнар. Ажыл-агыйлардан «Чыраа-Бажы», «Барлык», «Бүрен», «Улуг Октябрь», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның удургукчулары, тускай эртемниклери олче улуг кичээнгейни угландырып, планнарын ажыр күүседип алгылаан.

Мал чеминиң белеткели сезоннуг үе болганда, кышка удур чем курлавырларын тургузуп алыр, ону кыштагларже, фермаларже сөөртүп чедирер ажылдарны үзүктелдирбес дээш совхозтарның удургукчулары, специалистери боттуг хемчегларни ап чорудары чугула.

ДООСКАШ, КОЖАЗЫНЧЕ...

Бичежек, тейжигештиң оргулааш чериндe ыдыг-ла улуг эвес, үш-дөрт бажыңнарлыг хову турлаанда эвээш кижи тур. Оларның чамдыктары бичежек тараа шаңында артып калган боктуг кызыл-тасты автомашинаже чүдүрген чайхос чогу кончуг. Ооң чаныында ийи оваа тараа база бар. Хову турлаанда артып калган сөөлгү кызыл-тас ол.

— Бо сезонда тараа болгаш мал чеми культураларының ажаалдазын бөгүн доостувус— деп, Таңдыда Дуржулга станциязының дөртү бригадазының бирги звенозунуң бригадири Александр Федорович Горбанюк тараа эжип турган хүүрээн еске эжинге берип кааш, чугаалап эгеледи. Улуг үүле-херекти бүдүржүрүүге дөрт киржилгелиг кижи болгаш, ооң харызында чоргаарал, өөрүшкү илдең болду. Оон карманындан кызыл карттыг блокнот уштуп эккелгеш, уламчылай-дыр:

— План өзугаар 3831 гектар кызыл-тасты, 98 гектар чиңгетарааны, 705 гектар кукурузаны ажаар, силостаар ужурлуг, турдувус. Ажаалданы кайыда участокка хары угда чоруткан. Түңнел багай эвес. Бир гектардан-на 8,4 центнер кызыл-тасты, 5 центнер чиңгетарааны бастырып, ажылагыйның төп шаңында дүжүргеи бис. Кукуруза база шору болган. Барык-ла 7930 ажыг тонна ногаан массаны силостап алдывыс.

Звенонуң кылып, бүдүргеи ажыл-ижиниң сан-чурагайларын дыңнап, бижип алыры кымга-даа белен болбайн аан.

Ынчаарга оларның артында—тараажы бүрүзүнүң күш-ажылчы дери, энергиязы, билин. Джаалда эгелээр мурнунда бирги звенога механизаторларның күш-ажылын эки организастаан. Тараажыларының улуур-чыдар, чемненир, дыштаныр черлерин таарымчалыг тургускан. Машина-техниканың ажаалдазын, үүрмек септелгезин чорударын чогумчалыг шиитпирлээн. Ооң ачызында бирги звенога быжыглаан он үш комбайнның ийизи бичин үрелиишкинге таварышса-даа, оларны удур кылып ап турган. Дуржулга станциязының парткому ажаалда үезинде коммунистерни туспус звеноларга быжыглаан. Бирги звенога станцияда киллис эргелекчизи Владимир Александрович Барышников партийжи даалгалыг ажылдап турган. Ол ажылда чедер, четпестерни бригадир-биле кадыгтып, ону чайладырының хемчегларын ажыл-агыйның кол специалистериниң мурнунга тургузуп келген. Ындыг боттуг ажылды звенонуң механиги Иван Михайлович Суслов чорудуп, үрелген техниканы ажылче дораан үндүрер, аңаа артык кезектер тыварын үзүктелдирип көрбээн. Шак ындыг ажыл-ишчи, хүлээнгеен хереэнге бердинген кижилер ол звенода эвээш эвес. Комбайнерлер Александр Сайбель, Владимир Катышев, Евгений Командышко, Думбуу Оюн олар бедик харыысалгалыын ажыл-херек кырынга бадыткап, хүн үлүүн 120—130 хуу күүседип турарлар.

Бирги звено бригадага хамааржыр бүгү шөлдү бүрүн ажаап дооскан. Ажаалда үезинде оларның ажылын станцияның болгаш районнуң улусчу контроль органнарының төлөөлери хынап көргеш, ооң шынарын багай эвес деп демдеглээннер. Звенонуң кежигүннери ам үшкү бригадага дузалажыры-биле чорупканнар. Олар баштайгы хүнде кызыл-тас тавычалары бастырарынга, сула ажаалдазынга киришкеннер.

Александр Фридрихович Сайбель бо звенога Бай-Хаакта 585 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колониадан келген. Ол чылдыңна чазын база күзүн дузалажып кээр чаңчылдыг. Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи, социалистиг чарыштың тиилекчизи ам дөрт дугаар чыл ынчаар ажылдап турары ол. Дуржулгалыг механизатор чыл санында эки ажылдап, мактадып келген.

Делгем шөлде комбайнар удур-дедир солчуп, туруушкун чок ажылдап турлар. Механизаторларның сорулазы чаңгыс: арткан тарааны чидириг чок ажаап алыры, ажылдың темпизин кудулатпазы. Оларның чамдыктары таа дүжүттүң салым-чолун шиитпирлеп турда, өске кижилер шөлде саваңны бөлүп, сарааттап турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер А. Сайбель.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Ажыл-агыйларда аңгы-аңгы

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары бо чылын янзы-бүрү тараа культураларын суггаттыг 2389 га черде тараан. Мурнуку чылдарга бодаарга, бо көргүзүг чаңгыс ажыл-агыйның тарыы, ажаап ап турган шөлүүнүң хемчээлинге четпес. Сөөлгү каш чылда районнуң девискээринге каңдаашкын болганы-биле ам суггат чок черге тараа культураларын тарыырын соксаткан болгаш кол кичээнгейни мал чемин белеткеп алырынче углап, хөй чылдыг сиген, кукуруза, тарымал тоорукту хөйнү тараан. Бо чылын тараан мал чеми культураларының болгаш тараанның дүжүдү эки. Районда тараа ажаап алыр шөлдүң чартыы «Хемчик» совхозка хамааржыр. Совхоз бо чылын 1198 га черге тараа культураларын тараан. Дүжүт ортумаа-биле бир гадан 9,2 центнер болуп турар.

Совхозтуң төп бригадазынга дүүш үезинде чеде бердивис. Кол агроном, инженер, бригадир шупту мында чыглып келген болду. Бригада төвүнде дөрт комбайнны септеп кылган, а өскелери ырак эвесте тараа кестирген чоруп турлар. Бригада төвүн дерип кылган; көргүзүг самбыразы, алдар тугу бар, мурнакчыларының, хожудап турарларның аттарын бижээн. СЭКП кежигүннүге кандидат комбайнер Хомушку Калдар-оолдун чедиишкини дээш Күш-ажылчы Алдар тугун көдүргеи, оон-биле кожа мурнакчылар: Николай Сендаш, Донгак Семис-оол, Виктор Саая, чоладчылар Олег Кара-Сал, Григорий Саяның аттарын база бижээн.

— Ажаалдаже август 30-дан эгелеп киргеи бис. Баштай бышкан арбай, сула, кызыл-тасты кестирип турар бис. Комбайннар арай үрелип турар, ам он дөрт комбайнның 10-у ажылдап тур — деп, кол агроном Кызыл-оол Хомушку чугаалады.

Комбайннарны дүжүт ажаалдазынга белеткээн кошкак дээрзи моон илдең болду. Мында ам оларны баш удур септеп кылыры-биле беш кижи составтыг эдикчи-мастерлер звенозун тургускан, а олар четтикпейн турар. Ниити ажаалданы организастап турарында чамдык эки үүлдер база бар. Ажылдап турар комбайнларны ийи звенога үскеш, тускай машиналарны быжыглаан. Звено бүрүзүн коммунистер, хоочун комбайнерлер удургуп турар. Ажаап алыышкынның шынарын хынап, ында ажыл-ишти хайгаарап көөр тускай активчилерни хүн бүрү дежурнийлаары-биле тургускан. Ылаңгыя тараанның чидирнин болдурбайн, комбайннарны, тараа сөөртүп турар машиналарны контрольга алган.

«Барлык» совхоз бо чылын 536 га черге тараа культуразын тараан. Ам ооң чартыын ажаап алган. Бир эвес совхозта санаттынып турар комбайннарның шуптузуи ажаалдаже киирер. болза, бо бир хүнүң ажылы. Ам совхозта тараа, көк-сула ажаалдазында ажылдың темпизи кончуг оожум. Бир хүн совхозтуң Аксы-Барлык салбырында тараа кестирип турар беш комбайнның үүгле ийизи ажылдап хүнээн, а өскелери комбайнерлерин харыысалга чогу-биле аңаа турган. Ол ышкаш саван пресстен турган трактор база ажылдаваан. Комбайнарның аңаа турар чылдагаанын айтырарга, боттарының бурууузун чайладып, кывар-чаар материал, артык кезектер чугунга чарбып каан. А херек кырында комбайнерлериң аксы «изий» көрбеи, хөлүг туруп турган. Мындыг улустуң кылган ажылынын түңнели багай дээрзи чугаажок. Кескен тараанның шөлүнде хөй мажакты арттырган, чамдык черлерде тараанны төп турганы илерээн. Комбайнарны база чогуур негелдезинге чедир септеп, тараа төгүлбес кылдыр кылбаан.

Ол-ла совхозтуң Хөнделең салбырында көк-суланы үр үениң иштинде кескеш дооспаан, ону ам малчынарның хою, инээ «дойлап» эгелээн. Мында тараа кадарчызы бар, ынчалза-даа ол орта ажыл кылбайн келген. Тараанны малга чиртип турар малчынарбиле Хөнделең кедээ Соведи чогуур ажылды чорутпайн келген. Салбырда чаңгыс автомашина, бир трактор бар. Ынчангаш көк-суланы ажаап алыр техника чедишпес.

«Хемчик» совхозтуң малчынары база тараа хоорзунунда чоокшулап хонган. Мында саваңны бөлбейн турар. Саваң, сигенни малчынарның хуу малы база чип эгелээн. Ажылагыйларда саваңны, сигенни чаңгыс черге сарааттап, ону кажаалап ап, тускай кадарчы тургузар болза эки. Ында ажылдың темпизи база оожум.

«Дөң-Терезин» совхоз 600 га черде тараазын комбайнбиле дорт кестиргеш, ам чартыын кезип алган. Ажаалдаже олар районга бир дугаарында кирген, ынчалза-даа темп оожум. Дүжүт мында бедик— бир гадан 10,4 центнерни ап турар. Совхозтуң шаңында 300 ажыг тонна тараа киргеи. Ону удур арыглап эгелей берген. Складта хөй хоолулуг мал чеми урдунганы-биле ам тараа урар белен склад чок, эрги складтарны катап септээри негеттинип келген.

Районнуң совхозтарында 52 комбайн санаттынып турар. Олардан 40 комбайнны кожазы Чөөн-Хемчик районче чорударын көрген. Чүгле «Шекпээр» согхоз чеди комбайнны кожаларынче берген. Өске ажыл-агыйларда чамдык комбайнар ам-даа четче септеттинмээн. Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» салбырында безин ийи комбайн септелгеде турар. «Ажаар дүжүт эвээш» дээш комбайн септелгезинче кичээнгейни мурнуку чылдардан бээр кошкак салып келгениниң түңнели ол-дур. Ам кол сорулга бүгү ажаап алыр тараанны каш хонукта дооскаш, комбайнарны кожаларынче чорудары — хүнүң кол айтырыы бо.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

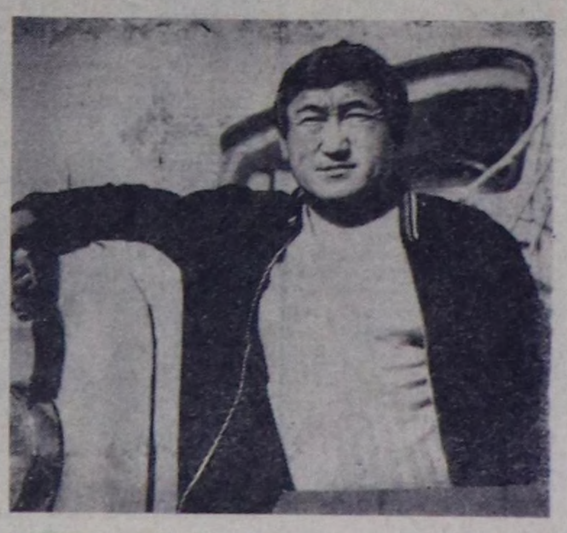

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хову-шөлдеринде комбайнардан тараа сөөрткен № 84-56 ТВД деп автомашинаны бо-ла көрүп болур. Ооң чолаачызы — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Дадар-оол Доржуевич Сат. Ол бодунга быжыглаан техниказынга кончуг камныг, бирги класстың чолаачызы.

— Мооң мурнунда бодумга быжыглаан ГАЗ-53 деп машинам-биле беш чыл иштинде 200 муң километрни капитал септелге чоока эрткен мен. Ам бо чаа машинам 60 муңну эртип тур,— деп Дадар-оол Доржуевич чугаалаар.

Бо хүннерде Дадар-оол Доржуевич Сат Серлиг-Тей ховузундан тараа сөөртүп, планныг онаалдазын хүн бүрү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: коммунист Д. Д. Сат.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Элбек сүт дээш

ЧЫЛДЫЫН — ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарының сүт-бараан фермаларының саанчылары бо чылдын эгезинден шалыпчы ажылдап, сүт бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ам ийи совхозтуң саанчылары үшкү кварталда күрүнеге сүт садарының планын бир ай бурунгаар ажыр күүсеткеннер. Эң бедик көргүзүглерни «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи чедип алган. Ферманың коллективи тос айларда 249 тонна сүттү күрүнеге садар турган ону сес айларда 265,9 тонна кылдыр азы пландан ажыр 18,9 тонна сүттү саткан.

Эрткен чылдың бо үеде ферманың коллективи күрүнеге 194 тонна сүттү саткан. Көргүзүг бо чылын дыка бедеэн. Хөй сүттү саарынга ферманың мурнакчы саанчыларының ролю улуг болган. Ылаңгыя хоочун саанчылар Куулар Очур, Раиса Бакчыл, аныяк саанчы Клара Монгуш хөй сүттү саггаан. Ниитизи-биле бо ферма эрткен сес айларда бир саар инекке онааштыр 1754 кг сүттү саггаан.

«Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермазының коллективи тос айларда күрүнеге 1300 центнер сүт садар планын сес айлар иштинде 1380 центнер кылдыр ажыр күүсеткен. Ферманың көргүзүү эрткен чылдың бо үеде базала бедик. Ниити ферма сес айларда бир саар инекке онааштыр 1462 кг сүттү саап алган. Мында мурнакчы саанчылар Монгуш Минчик, Оюу Саая, Хомушку Хирлиш олар сес айларда 1600—1700 кг сүттү бир саар инекке онааштыр алганнар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының ийи чыл болганына турасказды күрүнеге сүт садар чыл планын— октябрь 7-де күүседирин хүлээнгеш, совхозтарның сүт-бараан фермаларының коллективтери улам күжениишкиниг ажылдап турарлар.

М. ИВАНОВ.

БАМ-ДА ЛИТЕРАТУРА БАЙЫРЛАЛЫ

ХАБАРОВСК. Чаа чогаалдарының маадырлары — Байкал-Амур магистралының баштайгы тудугжулар-биле кады А. Фадеев, П. Павленко, В. Кетлинская тудушканнар. Бөгүн-даа Чөөн участоктуң станция санында чогаалчыларның доктаамал ажылдаар постуларын тургускан.

БАМ-га баштай келген тудугжуларның мурнунга Россияның, Украинанын, Молдавияның, Таджикистанның, эвилелдешкен өске-даа республикаларының чогаалчылары боттарының чогаадыкчы отчеттарын кылып бээрлер, чүве Комсомольск дээр эрес-маадыр хоорайны баштайгы тудугжулар-биле кады А. Фадеев, П. Павленко, В. Кетлинская тудушканнар. Бөгүн-даа Чөөн участоктуң станция санында чогаалчыларның доктаамал ажылдаар постуларын тургускан.

БАМ-га баштай келген тудугжуларның мурнунга Россияның, Украинанын, Молдавияның, Таджикистанның, эвилелдешкен өске-даа республикаларының чогаалчылары боттарының чогаадыкчы отчеттарын кылып бээрлер, чүве дээрге Бүгү-эвилелдің шалыпчы тудуунда республика бүрүзүнүң төлөлекчилери ажылдап турар-ла болгай.

— Хөй национальдыг совет литератураның байырлалдары бистиң хүнеривистиң маадыларының амыдырал-чурталгазының болгаш ажыл-херектериниң дугайында солун чогаалдарының, Байкал-Амур магистралының уран-чечен чыл демдеглелиниң тыптып келириниң идиг бээр — деп, А. М. Горький аттыг шаннаалдың лауреады Н. Задорнов чугаалаан.

ОРАТОРЖУ МЕРГЕЖИЛ КУРУЗУ

ВИЛЬНЮС. (СЭТА). Вильнюста Башкылар бажыңының чанында ораторжу мергежилдиң курузу ажыттынган. Өөредилгениң ийи чыл программазында эрткен болгаш амгы үениң ораторларының мергежили-биле таныжылга, ораторжу онзагай аргаларны шиңгээдип алыры кирип турар. Кичээлдерни партил, совет ажылдакчылар, журналистер, Вильнюс театрларының артистери эрттирип турар. Бот-тускайлаң кичээлдерге чүве чугаалаанарның чугааларын бижиир тускай техника-биле дериттинген болгаш бижиттинген плёнкаларны дараазында дыңнап чугаалажыр кабиналарны тургузары көрдүнгеи.

Э. ГОЛОДНИЦКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге чылынга

СОРУЛГАЛАРГА ДҮҮШТҮР

Коммунистернин, комсомолчуларның болгаш партия кежигүү эвестернин политиктиг чырыдышкынның системазынга база ажылчы чонның экономиктиг өөредилгезинге чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Эрткен өөредилге чылының чамдык түүнелдерин болгаш чаа өөредилге чылынга белеткел ажылдарының чорун турарын чугаалап бээрин СЭКП Бии-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизи В. К. Маршанцевтен «Шын» солунның корреспондентизи дилээн. Ону моон алдында парладывыс.

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шийтпирлеринге дүүштүр өөдүрүлгениң ажыктыны болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезиниң ролюн күштелдирер талазыбиле Башкирияның партия организацияларының ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш партия райкому, партия эге организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени удуртуруп элээн экижиткен, идей-теоретиктиг деннелни, ажыктыны бедидеринче кичээнгейни салып келген.

1978-79 өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин бүтү хевирлеринге районга 2700 хире кижи хаара туттунган. Орта бүтү коммунистериниң 94 хуузу өөренген.

«Өөк» совхозтуң парткому (секретары М. Д. Кара-Сал) политиктиг чырыдышкынын болгаш ажылчы чонның экономиктиг өөредилгезинин ажылын эки удуртуп, пропагандистериниң ажылынга дузалажып, кичээлдеринин канчаар эртип турарын үргүлүү хынап турганындан школаларның дыннакчылары өөредилге чылын чеднишкиниг доосканы.

Партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, хамаарышкан школаларының кичээлдерин идей-теоретиктиг бедик деннелге эрттирип, материалдарны тайылбырлап тура, районуң, республиканың мурнакчы бүдүүлгелериниң ажыл-ишчилериниң арга-дуржулгазыбиле холбап турар пропагандистер районда эвээш эвес. Оларга политшколаларның пропагандистери — амыдырал хандырылга комбинадында Н. А. Беспалов, район эмнелгезинде Н. А. Рыковская, экономиктиг школаларның пропагандистери — «Кызыл тараачын» совхозта М. М. Оюн, «Өөк» совхозта В. Р. Салчак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарында чамдык четпестер эрткен чылын тургулаан. Хамыктың мурнунда кичээлдер идей-теоретиктиг база методиктиг деннели куду, шынар чок, солун эвес эртин келген. Оон уламындан дыннакчыларның сонуургалы чок, кичээл үзер чоруктарга чедирип турган. Бо четпестер «Саян», «Хадын» совхозтарның чамдык политиктиг болгаш экономиктиг школаларында хамааржыр. Ында парткомнар ажылчы чонның өөредилгезин экижидериче чогуур кичээнгейни салбайн келгениниң ол четпестер болган.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын күүседир талазы-биле районның партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны СЭКП райкомунуң пленумунга болгаш партия организацияларының хуралдарынга чугаалашкан. Пленумга, хуралдарга илеткелчилер, санал берген коммунистер идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдарны, оон иштинде коммунистерини болгаш партия кежигүү эвестериниң политиктиг өөредилгезинге ханы анализин берип, четпестерни чидаи-биле шүүмүүлээш, кол кичээнгейни чедир шийтпирлеттинмейн турар айтырыгларже угландырган. Орта үндезилээш, политиктиг өөредилгени моон соңгаар экижидериниң тодаргай хемчегларын ажылдап кылган.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга дүүштүр политиктиг ырыдышкынның ажылын экижидери-биле чаа өөредилге чылынга белеткелди партия организациялары хынамчалыг чорудуп турар. Бирги эвлегде коммунистер, комсомолчулар болгаш партия кежигүү эвес активтериниң каза өөренирин тодараткан. Чаа өөредилге чылында партия өөредилгезиниң 62 школазы ажылдаар, анаа 1503 кижи өөренир. Эге политшколаның саны эрткен чылдан кызырылган, оон дыннакчылары марксизм-ленинизмнин үндезининерин өөренир школаларже шилчээн. Теоретиктиг 13 семинарны тургускан, ында 291 кижи хаара туттунган. СЭКП райкомунуң чанында партия-ажыл-агый активиниң семинары ажылдаар.

Ажылчы чонның экономиктиг өөредилгезинге өөренир кижилерни четчелээн. «Экономиктиг билиглериниң үндезининерин» өөренир 10 школаны, «Социализм болгаш күш-ажыл» деп курсту өөренир 11 школаны тургускан, оларны үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый бүдүүлгелеринде организастаан. «Удуртукчунуң күш-ажылы» деп курстун 4 школазы ажылдаар. Экономиктиг өөредилгениң 30 ажыг школазынга муң ажыг кижи өөренир.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң школаларынга, семинарларга ажылдаар арга-дуржулгалыг пропагандистерни четчири-биле шилип алган. Оларның хөй нуруузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг кижилер болуп турар. Дыка хөй пропагандистер СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңының организастаны семинарларга өөренин, билини бедидип, башкылаашкынның методиктиг сүмелерин алганнар.

СЭКП райкому пропагандист кадрларның билиг-мергежилин бедидеринче эрткен чылдарда доктаамал кичээнгейни салып келген. Ол ажылды чаа өөредилге чылында улам экижидери-биле тускай планны ажылдап кылгаш, партия райкомунуң бюрозунга бадылаан. Семинарны ай санының ийиги вторнигинде эрттирерин доктааткан. Ол семинарларга кандыг темага лекциялар, илеткелдер болуруп, пропагандистерге бээр методиктиг сүмелерни баш бурунгаар тодараткан, оны эрттирерин харысалгалыг эштерге дааскан. Ол ышкаш эге, ортумак, дээди эвеноларның, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистер секцияларын тургускаш, оларның удуртукчуларын бадылаан.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалынга дүүштүр коммунистериниң болгаш партия кежигүү эвестериниң политиктиг база ажылчы чонның экономиктиг өөредилгезин экижидер талазы-биле районның партия организациялары чаа өөредилге чылында дээштит хемчегларни ап чорудар.

Удуртукчудан септекчиге чедир

Бо чылдың августуң 4-те «Шынга» үнген «Кымга харыысалга онаарыл?» деп эгелиг үүлге хамаарыштыр Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозта байдал кандыгыл?

Районның статистика инспекциязында кирген сан-түүнү алгаш көөрге, «Малчын» совхозтуң балансызында 35 автомашина бар. Оларның 21-и ажылдап турар деп көргүстүнген. Совхозтуң автопарк бухгалтери С. Иргиттиң дептеринде сан ангы: балансыда дөрткен хире машина бар, оларның 23-ү ажылдап турар. Он ажыг машина шуут үрелик деп санап турар.

Совхозтуң гаражында болгаш чамдык чолаачыларның бажыңнарының чанында үрелик тургулаар машиналар хөй. Колдуунда коробка чок ийикше, мотор үрелгениниң тургулаар. 5 тонна чүк сөөртүр күчүлүг ЗИЛ-157 деп машина дугуйлар чок турар, ГАЗ-66 деп тускайлаттынган ийи машина база ажылдаар хуусаазы безин четпээнде, бирээзи андарылганындан үрелик, өскезин мотор чогуудан ажыл чок турбушаан. «Малчын» совхозийн чыл мурнунда бичежек автобус садып алган. Оон рамазы сынганындан гаражта турар. Ону «диргизер» дугайында кым-даа сагыш салбаан.

Үрелирге бажыңнар чанында тургузуп каапкан машиналар база бо совхозта хөй. Анаа чижек кылдыр чолаачы Д. Мандан-оолдуң бажыңының чанында ГАЗ-53-түү, О. Картыг-оолдуң эдилеп турганы УАЗ-452-ни айтыр болур. «Москвич-452» деп машина бир чыл ажыр үрелик турган, ону чоокта чаа совхозтуң кол инженери Б. М. Саая бажыңының чанынга аппарып алган. Септээрим ол дээн. № 63-58 ГАЗ-52 машина «Малчынның» Хөндергейде ыяш белеткээр пунктузунга бир чыл хире туруп келген. Ону харын чоокта чаа Чадаанаже сөөртүп бадырган.

Чогум совхозта ажылдап турар машиналарның нинти саны чежел? Бо айтырыгга нинти харыыны бээри-биле эртенги шахтарда кылып турар хуваалданы көрдүм. Сөөлгү хонуктарда он беш машинадан өрүлевээн болду. Оларның чамдызы безин үрелик болганындан рейсче үнмээн болгулаар-дыр. Чамдык үелерде үүгле дөрт хире машина рейсче үнүп тургулаан таварылгалар бар. Моон алгаш көөрге, дөртеи хире машинаның үүгле он—он бежи доктаамал ажылдап турар-дыр. Ол дээрге харысалга чок чоруктуң хереченгизи ышкажыл. Автопаркта инженер-техниктиг ажылдакчыларның багай ажылының түүнели ол-дур. Шынап-ла штат ёзугаар кол инженер, гараж, мастерская эргелекчилери, техниканың айыыл чок чоруунун, кодээ ажыл-агый машиналарының инженерлери бар болгай. Мындыг күш турда бар машиналарның чартыы безин ажылдавайн турары—ажыл-агыйжы эвес чорук болуп турар. Амгы үеде гаражта бар машиналарның саны хөй болду. «Кадык» машиналарны гаражтың солагай талазында херимде чыскаап каан тургулаар, чолаачылары ажыл чок олургулаар. Үүгеде дээрге, бензин чок. Кыварчаар материал үзүктели бээр таварылга бо районда хаая эвес.

«Малчын» совхозта машиналарның хуусаа четпейн үрелир чоруунун бир кол чылдагааны—чолаачыларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй болганында. Чурум үрепкен чолаачыны ажылдан үндүрер дугайында шийтпирни совхоз директору С. Очур далаш хүлээп ап турар. Бир чолаачы чурум үрээрге, оон мунуп турган машиназын өске кижиге хүлээдир. Оон эвин билбес кижи ук машинаны улам багай эдилээр. Ынчап турда база бир чолаачыны үндүрер ужурга таваржыр. Мынчаар чолаачылар солуштурар чорук машиналарның үрелириге чедирип турар.

Чурум үрээр таварылгаларның бар болуп турары—механизаторлар аразында кижизидилге ажылының четпезинде.

Кижизидилге ажылынын кошкааның бир чижээн бо сезонну үеде чолаачыларын ажылындан көрүп болур. Олар колдуунда-ла Тес-Хемнин Ак-Чыраадан мал чеми сөөртүп турарлар. Ук ажыл барык үш ай дургузунда уламчылап келген. Бо үениң дургузунда үүгле квартал түүнелин үндүргеи, а чеди хонуктап түүнел үндүрбээн. Мал чеминиң сөөртүлгезинде чарыш барык чок, оон уламындан кым канчаар ажылдап турары биллиймес.

«Сельхозтехниканын» күркомитединиң Чадаанада каттыжышкынының адрезинге совхозтуң механизаторларының хомудалдары хөй. Ол үрелик турар машиналарның барык беш хире моторун септээри-биле ынаар чоруткан. Мынчага чедир үүгле чангызы келген. Өскелери сураг. Ук бүдүүлгениң кылган септелгезиниң шынары багай. Септээн кезектери чогуур хуусаазынга четпес үрелир. Ону катап чорударынга хөй үе чарыгдаттынар.

Тываның автотранспорт эргелелиниң Минусинскиде АТБ-зинге «Малчын» совхозтың чолаачылары база хомудалдыг. Оон келген чаа машиналар колдуунда четче эвес болуп турар. Чижээ, бо чылдың июльда ГАЗ-53 самосвалды оон эккелген. Машинаның дөрт шагжазының чангызыдаа, кол-кол дүлгүүрлери-даа чок болган. Өске чижек. Июль айда совхозтуң кол инженери Б. М. Саая УАЗ-469 машинаны алыр дээш кээрге, ол машинаның үзүкчү-үлекчизи болгаш өске-даа чүүлдери чок болган.

«Малчын» совхозта бежен ажыг чолаачылар бар. Оларның он бежи коммунистер. Комсомолчулар база хөй. Олар шупту бир демниг ажылдап, машина-техниканың эдилелиниче хаиылап кирип, контрольду күштелдирер болза, ажыл үүге экиживес деп?! Удуртукчу, инженер, чолаачы, слесарь-даа кижиниң бот-харыысалгазын бедидер болза, четпестер чайлаттынар ужурлуг.

Үрелген техника, күрүнеге ажык-дузазын көргүспейн турар машина дээш харыысалга кымга хамааржыры? Совхозтуң директорундан эгелээш, септекчиге чедир ол онаажыр ужурлуг.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» тускай хорр.

ТЕХНИКА АЖЫГЛААЛЫ:
чугаа уламчылап тур

Аныяк-даа болза, ат-алдарлыг

Ондар Ажы «Күш-ажылдың хостуу» совхозка аныяк шаандан тура, пенсияже үнгүже чедир хойжулап келген. Ол төрээн совхозунга муң-мун баш хураганнарны онча-менди доруктуруп, чүс-чүс тонна дүктү берген.

Ашак боду назылап кыраш, пенсияже үнгеш, кадарып турган кодан хоюн мурнунда чолаачы чораан оглу Докпак Ажыга хүлээдип берген. Хол изин бут чандыр баспас дижири ышкаш. Докпак Ажы адазының арга-дуржулгазын ажыглааш, ам багай эвес ажылдап турар.

Аныяк хойжу Докпак Ондарович Ажы-биле оон күзээнге ужураштывыс. Чыланныг деп черде чайлаандан чоокта чаа көжүп бады келген болду.

— Силер ам каш чыл иштинде хойжулап тур силер, Докпак Ондарович? — деп айтырдым.

Хүнге, салгын-сырынга дорукан хүрен арнын улам аян кирер хулумзурээш, мынчаар харыылады:

— Авам биле ачам пенсияже үнерге, оларны солуп, кадарчылап эгелээн кижи мен. Бо хоюмну кадаргандан бээр үш чыл ажа бердим. Мындыг-ла үр болбаан ийин.

Аныяк хойжу тараа хоорзунунда чаптылып оттаа чораан хойларын эргилдир көрүп, боданган шинчилиг олур. Оон соонда чугаазын катап уламчылады:

— Кадарган хойларым ам улгады берген. Бо чылын оларны соолгу катап кадарып кыштадыр мен. Келир чылын күрүнеге дужаар. А бодум аныяк хойлар хүлээн алыр мен.

— Эрткен үш чылдың дургузунда хойжунун мергежилин эки билип алдынар-ыйнаан але?

— Кара чажымдан тура мал кадарып өскен кижиле болгай мен. Авам, ачамның ук төөгүзү-ле малчын улус. Хой кадарып эгелээш, ачамның арга-дуржулгазын өөренип алдым. Ол база менээ дузалашкан. Кижи баштай бодап көөрге, хой кадарары амыр ышкаш сагындырар. Шынында ындыг эвес чүве-дир. Бо ажыл чылдың эргилделиниң үелериндан база хамааржыр. Кыжын хар-чам улгады бергенде кончуг берге. Ылангыя чаш хураганнарны доруктур азырап өстүрери ан-не чымыштыг. Чазын база белен эвес. Чаш хураганнар өл-шыкка алдын, хатка каксып, янзы-бүгү аарыглардан аарып болур. Ынчангаш хураганнарны аарыгларга удур тарып, сыкыртып эмнээр апаар. Чайын база чымыштыг. Каан чайын эки одар безин тывылбайн баргылаар-дыр.

— Хойжулап келген чылдарынарда кайы хире көргүүглерлиг болуп келдинер?

Ол бажының шала дыдыраш, чоолбургай кара дүгүн аткаар суйбай тутукулааш, харылады:

— Чыл санында-ла алган хүлээлгемни күүседир дээш кызын ажылдап, ону чедир болгаш ажыр күүседип келдим. Хой кадарын эгелээн баштайгы чылым берге болган. Мал чеми шоолуг эвес турду. Харчам улуг дүшкен. Ынчан төрүүр чүс хойга онаштыр 97 хураган, бир хойдан 3,6 кг дүк алдынган. Ийнги чылымда мергежий берген мен. Чайын чээрби тонна сигенни кезип белеткеп алган мен. Ынчангаш ийи дугаар кыштыы эки белеткелдиг уткааш, хоюмну хүр кыш ажырган мен. Оон түүнелинде төрүүр чүс хойга онаштыр чүс хураганны менди доруктурдум.

— Бо чылдагы хүлээлгенер канчаар күүсеттингенил?

— Эрткен чылын хоюмну эки оттуг черлерге семиртип, чээрби ажыг тонна сигенни белеткеп алган турган мен. Ынчангаш кыштан хой хүр ашкан. Төрүүр чүс хойга онаштыр 117 хураганны менди доруктуруп алдым. Бир хойдан 3,4 кг дүк алдынган.

— Өске хойжулар-биле чарыштыг силер ыйнаан?

— Хойжу Кыргыс Шаннаан-оол-биле чарыштыг мен. Бо чылын ону ажып артым. Ол база дуржулгалыг, шыырак хойжу. Боттарывыс арада-ста арга-дуржулгавысты үргүлүү солчур, бо-ла сумедежи бээр бис. Ийилээн кады сиген кезип, ажылдап-даа турар-дыр бис.

Аныяк хойжунун кадайы Елена Ажы Чодураа суурда он ажыг чылдың дургузунда садыгжылап ажылдап турар. Оон ажылы база эки. Ол чоннун негелдезин, дилеглерин доктаамал хандырарын ораладжыр. Ынчангаш оон садып алыкчыларга хүндүткели улуг.

— Келир кыжын төрүүр чүс хойга онаштыр чүс хураганны онча-менди доруктурар, бир хойдан 3,6 кг дүктү кыргып алыр сорулгалыг мен. Амгы үеде кыштаамны бүрүн септеп, кажааларымның өдээн коптарып, көрженни кургадып алдым. Он тонна кургаг өдекти база болуп кагдым. Чээрби беш тонна көк суланы кезип белеткеп алдым. Сиген кезерин ам-даа уламчылап тур мен. Шинтизи-биле үжен ажыг тонна сигенни кезип алыр аргам бар — деп, аныяк хойжу түүнелинде чугаалалы.

Докпак Ажы хой кадарган ындыг ур болбаан-даа болза, бодунун кежээ, кызымаа-биле совхозунда телептиг макталды чедип алган. Ол ат-алдарны ынчаар чедип ап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Малчыннарже кичээнгей

Улус депутаттарының Таңды район Советиниң эвлечеглиг сессиязы болуп эрткен. Малчыннар хандырылгазының талазы-биле айтырыгны анаа чугаалашкан.

Амгы үеде районнуң чурттакчы чонуу амыдырал хандырылганың он беш янзы хевириниң ачы-дузазын ап турар. Районнуң амыдырал хандырылга комбинады онгу беш чылдың эгезинден тура, чурттакчы чонуң ниитизи-биле 444 муң рубльдиг чагыгларын кылган. Оон-биле кады бараан саарылгазы өскен. Үстүнде кирген сан-түү ажылчы чонның амыдырал-чуртталгазының деннелиниң чыл санында өзүп турарын хереченлеп турар.

Районда ажылчы чонуң эмнелге хандырылгазы ниитизабиле экижээн. Малчыннарның эмчи хандырылгазы соолгу үеде көскүзү-биле экижээнин илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар демдеглээннер. Малчыннар ортузунга профилактика ажылын тургусаны эки. Район эмнелгезиниң эмчилериниң ыракузак коданнарда малчыннарга чедип, лекция, беседаларны номчувушаан, шинчилгелерин чорудуп турарын сессияга эки деп көрген.

Сессияга санал берген депутаттар малчыннар хандырылгазында бар четпестерни шыгыы шүүмүүлээннер. Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылдакчылары малчыннарже үүгүшкүнпери эвээш чорудуп турар. Совхозтарда тургустунган комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларының ажылы үениң негелдезинге дүүшпес. Ыракузак коданнарда малчыннарга чедип, хандырылганың янзыбүрү ачы-дузазын чедирер айтырыгны шиитпирлеп турары кошкак дээрзин депутаттар шүүмүүлээн.

Малчыннарның садыг хандырылгазында четпестер бар дээрзин сессияга демдеглээн.

С. ОЮН.

БАМ — күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң тудуу

БАЙКАЛЧЕ «КӨВҮРҮГ»

Чарскиниң шыналазынче шөйүп чоруткан түр автооруктуң 75 километр узун дурттуг Байкал четкен участогун транспорт «көвүрүү» деп алаан. Тында—Беркакит аразының оруунда ажылдарны орук тудукчулары дооскаш, Байкал-Амур магистралының кол оруунче шилчээннер.

Тындадан чүс-чүс километр ыракта ээн чыткан тайгада ам Чильчи, Дюгабуль, Усть-Нюкша, Мостовой деп улуг суурлар бар апарган. Рельстериниң көвүрүглериниң болгаш өскедаа дериишкиннернин тудуун ам ында хайныышкыныг чорудун турар.

Механизаторларның баштайгы отрядтары Забайкальеде чоокшулап чеде берген. 75 километр узун дурттуг чаа транспорт «көвүрүүн» дамчыштыр механизастаан ам-даа алды колониалар Чарскиниң шыналазынга кызын чеде бээр. Амур-Байкалдың демир-орук магистралының чүс ажыг километр узун дурттуг эн нарын участогунуң тудуун олар кылыр деп турар.

* * *

БЕДИК ДАГЛАРДА

«БАМ-ның барын талакы тудуунун механизациязы» деп трестин механизастаан колониалары Даванда Северобайкальск чедир Амур-Байкал магистралының участогунда демир-оруктуң сай дөжээн салып дооскаш, хуусаазындан бир ай бурунгаар хүлээдип берген. Ол даг оруу Байкал сыныныңы бажындан Байкал хөлдүн эриинге четкен.

Тудугнуң бригада аргазын калбаа-биле ажыглаан чорук график планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле тудугжуларның чеднишкинин хандырган. Чыл эгезинден бээр ол депшилгелиг арганы шингээдип ажыглаанны—ажылдың бүгү хемчээлинин барык ортаа кезиин күүселириниге дузалыг болган. Кылган ажылдарның хемчээли эрткен чылдаазындан ыракта хөй болуп турар.

Северобайкальскиден Уоянга болгаш Северо-Муйскиниң чер иштинде өдүүнге чедир демир-орук тудуун механизаторлар уламчылап турар. Байкал хөлдүн эриин дургаар чоруткан демир-орук тудуунун ажылдарын олар октябрьда дооскаш, дужаар деп хүлээнип алган.

* * *

ТАЙГАДА КОМПЛЕКСТЕР

Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының төп болгаш чөөн талакы участоктарында ажылдап турар мыш-үлетпүр ажыл-агыйлары Ыраккы Чөөн чүкте тудуг ыяжының хөй нуруузун белеткеп берип турар.

Ында ажылдап турар чеди комплекстер чыл эгезинден бээр барык он миллион кубометр тудуг ыяжын белеткээн. Оларның чамдыктары үүгле тудуг ыяжын эвес, харын-даа тудугнуң белен материалдарын база бүдүүлүп турар.

БАМ-ның зоназында ыяш индустриязы дүрген темпилиг сайзырап турар. Тудуг ыяжын болбаазырадып кылыр бүдүүлгелерни дерип кылыры ында уламчылавышаан.

* * *

ТУДУГ ТӨӨГҮЗҮНҮҢ ЧУРУКТАРЫ

Байкал-Амурнуң демир-орук тудуунуң төөгүзүн тодаргай көргүскен фото-чуруктар делегелгезин Кунермде организастап ажыткан. Ол делегелгени тудугжулар улуг сонуургал-биле кээп көрүп турар. Оон автору—энергопоездиниң электриги У. Джамиев.

Аныяк тудугжуларның баштайгы отряды-биле казы дөрт чыл бурунгаар Дагестаннан чедип келген аныяк тудугжу У. Джамиев фото-чуруктарны шагда-ла кылып эгелээн.

(СЭТА-ның көрр.).

СУРГУУЛДАР—АЖААЛДАДА

Кызылдың башкы училищезиниң ийиги курузундан сезен ажыг кижи Улуг-Хем районда чеде берген. Олар «Улуг-Хая» совхозта дүжүт ажаалдазында ажылдап турар. Биология башкызы Владимир Дыртый-оолович Куулларга удуртканы сургуулдар совхозтуң төп шаңында чаа тарааны арыглап эгелээннер. Оларның ажыл-ижи маңталдыг.

Сургуулдар хана солуннарны үндүрүп, ажыл соонда концерттерни тараажыларга көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: бөлүк сургуулдар ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Чаа чүүлдү кичээнгейге алыңар

РАПС—ҮНЕЛИГ МАЛ ЧЕМИ ҮНҮШ

Чөөн Сибирьде рапс дээр чаа культура бар апарган. Ону өстүрүп эгелээни таварылга эвес. Чөөн Сибирьниң кызы кадыг-дошкун болгаш үргүлүүлелдиг. Чайы кыска. Чазын орвйтады дөнат дүжер. Чайның төнчүзүнде болгаш күстүн эгезинде дөнат эгелээр. Черле болганга чылыг чедишпес. Өл-шыктың дүжери дески эвес болгаш температура янзы-бүрү болгулаар. Чаңгыс сос-биле шугаалаарга, чер ажылын чорудары берге зона болуп турар. А амыдырал доктаавайн бурунгаарлап, мал бажын өстүрери шиитпирлиг иеген турар. Ындыг болганда, канчаар-даа аажок делгем тарылга шөлдерин канчап бедик продуктузуг болдурарыл деп айтырыгны эртемденнер болгаш практиктер бөгүм кадында шиитпирлээр ужурга таваржып турар.

Эн-не элбек дүжүттү бээр, эрте четчип быжар болгаш частың база күстүн соок температурузынга шыдаар кандыг мал чеми культураларны тарып өстүрерил? Ол болгаш өске-даа хөй-хөй айтырыгларны мал чеми культураларын талазы-биле Ужурнуң дуржулга станциязы шиитпирлеп турар. Чогум-на ол дуржулга станциязының эртемденнери рапс дээр, мал чеми болур чаа үнүштү өстүрүп үндүрерин шиитсээдин эгелээн. Ук үнүштү Красноярск крайда тарып өстүрерин калбаа-биле практикалап турар.

Рапсты Сибирьниң хөй-хөй черлериндe сонуургап, оон тарылгазын калбартырыпче чуткүп турар апарган. Рапс соокка кончуг шыламык үнүш болуп турар. Оон ашызда оон хайлыычалы эки, белогу хөй болгаш клетчатказы эвээш. Ногаан масазының дүжүдү арбын. Рапсты бүгү малдар кончуг туралыг чиир. Ылаңгыя хойга тергиин тааржыр. Кезип каарга, дөзүниден база катал кажок дүрген үнүн кээр. Кадыг-дошкун агаар-бойдустуг черлерге безин ийи-үш кезилдени кылып болур.

Ол культураны тараан шөл мал одарладырынга дыка таалыр. Анаа малды эрте чайындаа, орай күзүн-даа откарып болур.

Рапс үс бээр культура. Оон үрезининде үс 43-45 хуу чедип турар. Ону тарып өстүрүп турар совхозтар гектардан 20 центнер чедир үрезинин ажаал ап турар. Чазын чажар рапстың гектардан ногаан массазы ортумаа-биле 519 центнер болуп турар. Ол бодунда бар күргаг бүдүмелиниң хайлыр протеиниин, чемгерилге единицазының санының талазы-биле еске культураларны дыка ажып турар. Оон ногаан массазы өзүүшкүн үезинде кадыг бербес, витамини болгаш белегү хөй.

Бо чаа культураны алыр үезин барымдаалап тарып болур. Чижээ, үрезинин алыр дээнде, апрельде—май эгезинде ажыглаарда августа-даа чажып болур. Чазын чажар рапс кончуг дүрген быжар. Оон четчип өзер үезиниң үргүлүүлелдин 70—80 хонуктан ашпас. Бир эвес өл-шык четчир болза, 50—60 хонганда-ла рапстың ногаан массазының чаагай дүжүдүн ап болур.

Ук культураны хереглээр үезинде алыр кылдыр тарыыр болганда, оон сиген далганы белеткээри аажок таарымчалыг. Оон бүдүрген сиген далганы безик шынарлыг.

И. КРАВЧЕНКО.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

УЛАМ КҮШТЕЛДИРЕР

Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидериниң болгаш хоойлу-дүрүмну үрээр чорук-биле демиселди күштелдириниң дугайында СЭКП Төп Комитеди доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалда хоорайларда болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерде ниитиниң корум-чурум камгалаарынга милицияның участоктар инспекторларының ролюн бедидер, оларның чон-биле харылзаазын калбартыр. Милицияның эки тура улусчу дружиналары-биле кады ажылдаарын чедип алыр деп айыткан. Ынчангаш ол доктаалды амыдыралга боттандырар талазы-биле райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары боттуг хемчеглерни ап эгелээн.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнүң хажык чокка сагыыр талазы-биле чон ортузуга тайылбыр ажылдарын чорудары — суд, прокуратура, шагдаа органнарының дорт хүлээлгези. Ынчангаш «Билиг» ниитилелиниң район организациязының деткимчезинге даянгаш, Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары совхозтар төптерингe, бригадаларга, фермаларга, звеноларга социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалының талазы-биле лекция, беседаларны план ёзугаар чорудуп турар. Бо чылдың эрткен 8 айларында ниитизи-биле социалистиг хоойлу-дүрүмге хамаарышкан 117 лекцияны кылган. Ону 21.237 кижи дыңнаан. Корум-чурум камгалалының болгаш хоойлу-дүрүмнүң сагыырының талазы-биле чон ортузунга чорудуп турар тайылбыр ажылы чамдык эки түңнелдерге чедирген. Эрткен чылдың бо үезинге деңээргe, бо чылын районнуң чамдык көдээ черлеринде кемхерек үүлгедир чоруктар көскүзү-биле эвээжээн. Бо ажылды чамдык суурларда шагдааның участок инспекторлары чонга чедингир, дээштиг кылдыр чорудуп турар болгаш ону улам күштелдиргеи. Ылангыя Суг-Аксы суурда шагдааның участок инспектору, милицияның улуг лейтенантызы Д. Монгуш, Алдан-Маадыр, Чыраа-Бажы, Чыргакы суурларда шагдааның участок инспекторлары, милицияның лейтенантылары С. Саая, В. Хомушку олар ниитинин корум-чурумун быжыглаар талазы-биле тайылбыр, сагындырар ажылдарны янзы-бүрү хевирлиг, чогаадыкчы, тывынгыр-ёзу-биле чорудуп турарындан ол черлерде корум-чурум көскүзү-биле экижээн. Ооң түңнелинде ол черлерде кемхерек үүлгедир чоруктар амгы үеде барык бежен хуу кызырылган. Ол ышкаш Хайыракан, Шеми суурларда ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар-биле демисел күштелген.

Чамдык суурларда корум-чурум экижип, кем-херек үүлгедир чоруктарның саны кызырылза-даа, ниитизи-биле алырга, районда ук айтырыгны шиитпирлеп турары дески эвес. 1978 чылдың сес айлары-биле деңнээргe, бо чылдың эрткен сес айларында аар кем-херек үүлгедир чоруктарның саны эвээжевээн. Чадаана хоорайда болгаш Хөндергей, Ийме, Баян-Тала суурларда корум-чурум үреэр чоруктар бар. Ниитиниң болгаш хамаатыларның хууда өнчү-хөреңгизин оорлап, самчыгдаар чоруктар шоолуг-ла кызырылбаан. Оорларга удур демиселди чер-чер Советтери, хөй-ниити организациялары болгаш истелге органнарының ажылдакчыларының талазындан ам-даа кошкак чорудуп түрар дээрзин айтыр апаар.

Районнуң чамдык суурларында улусчу дружиналар болгаш эш хуу судтары боттарының ажылын элээн идепкейжидип, ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш оорларга удур демиселди күштелдиргеи. Чадаананың ыяш ажыл-агыйында В. Шойбин даргалаан улусчу дружина районнуң иштики херектер килдизинге боттуг дузаны чедирип турар. Ук коллективтиң дружинниктери эөлчеглиг хайгылче доктаамал үнүп, хүлээлгезин ак сеткилдиг, идепкейлиг күүседип келгеннер. Суг-Аксы, Алдан-Маадыр суурларда улусчу дружиналарның ажылы база эки. Оон-биле кады Хөндергей, Хорум-Даг, Баян-Тала, Ийме суурларда эш хуу судтары болгаш улусчу дружина бот-идепкей чок, кошкак ажылдап турар.

Суурларда тургустунган улусчу дружиналарның ажылын күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Ооң күүселдезин чедип алыр дээш райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары чогаадыкчы, тывынгыр ёзу-биле ажылдаар сорулгалыг бис.

А. ОНДАР,
райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң начальникниң политика-кижизидилге ажыл талазы-биле оралакчызы.

Кол барымдаалаар үүл—шынар

Балыкты тудар болгаш ону болбаазырадыр флоттуң Ыракы Чөөн чүк баазазында чарыштыр тиилекчизи «Серышев» траулерниң экипажы болган. Ук судноның коллективи планыг онаалданы бир дугаарында күүсетпээн-даа болза, бүгү продукцияны үүгле эки шынарлыг кылдыр берген, ооң ботүнезин чиигеткен.

Балыкчыларның күш-ажылчы чарыжының түңнелдерин үндүрерде ол көргүзүглер кол барымдаалаар үүл болу берген деп, СЭТА-ның корреспондентизи А. Прозорова демдеглеп турар.

— Ындыг системаның үезинде ниити чедишкинге тус бүрүзүнүң киргеи боттуг салыышкыны тодаргай көстүп турар. Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң доктаалы чогум-на олче углап-шиглеп турар деп, баазаның профэвилел комитединиң даргазының оралакчызы Э. Муха чугаалаан. —Мурнакчыларның дуржулгазын ажыглаан, иштики курлавырларны дилеп тыпкан чорук чем продукциязын бүдүрүп үндүреринiң талазы-биле беш чылдың дөрт чылынын планын хуусаа бетинде күүседириниң болдунар аргазын баазаның коллективинге берген.

(СЭТА).

ВЛАДИВОСТОК.

ЧЕДИИШКИННИГ ДООСКАННАР

Студентилериниң тудугжу отрядтарының үшкү күш-ажылчы семестри доозулган. Чурттуң 14 дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң 427 студент Ак-Довурак зоназынга ажылдаан. Тудугжу отрядтарның үшкү күш-ажылчы семестриниң ажылының түңнелин чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис студент тудугжу отрядтарның Ак-Довурак зоназының штавының командири Ким-оол Часыдакович МОНГУШТАН дилээн. Ам ооң чугаазын мооң аддаанда парладывыс.

Бистиң республикага студент тудугжу отрядтар чыл бүрүде кээп турар. Олар үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугга, көдээ ажыл-агыйга хөй хемчээлдиг ажылдарны кылып берип, Тываның экономиказын бурунгаар хөгжүдеринге улуг салдарлыг болуп келген. Мооң чижээн бо чылын Ак-Довурак зоназынга ажылдаан студентилериниң тудугжу отрядтарының ажыл-ижинден көрүп болур. Студент отрядтарның ажыл-ижинiң чедишкиниг болуру оларны четчир санныг ажыл-биле болгаш тудуг материалдары-биле хандырарындан хамааржыр. Бо талазы-биле барыын зонаның районнарының удуртукчулары, Ак-Довурак хоорайның тудуг эргелелдери чогуур үезинде сагыш салып, студент отрядтар-биле кереэлерни чарып, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Чер аразы ырак болгаш чамдык студент отрядтар ажылдаар черлеринге озалдаңдаа келгилээн болза, ниитизи-биле зонаның студент отрядтары боттарының алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле студент отрядтар 1.202 муң рубльдиг тудугмонтаж ажылдарын кылган. Ол ышкаш студентилер 44 муң рубльдиг камиалгазын алыр аргалыг болган.

Ажылдап турган студент отрядтардан акы-дуңма Украинаның чеди дээди өөредилге черлеринден келген студентилер онза мактадыг ажылдааннар. Ровно хоорайдан келген «Горынь», «Полесье», «Водник» отрядтар Ак-Довурактың культура-амыдырал объектилерин тударынга дузалашкан болгаш тараа шөлдеринге суггарылга бугаллары тудушкан. Олар күш-ажылчы семестр үезинде алган социалистиг хүлээлгелерни чедишкиниг күүсеткеи, кылган ажылдарын студент шынар демдектиг дужааганнар. Ровнонуң педагогика институдунуң «Горынь» отряды Постоянный суурда арыглаашкын дерилгелерин ажыглалга киирген, чер иштинде резервуар хевирлиг, нарын чугаланалрыг демир-бетон турцуктурукчуларны бетониаарын эки шынарлыг кылган. Суг ажыл-агый инженерлериниң институдунуң «Водник» отряды «Барлык» совхозта 82 гектар шөлдүг чыжыргана өстүрер черни белеткээн, 200 муң ажыг рубльдиг ажылдарын кылган. «Полесье» Барлыктың суггарылга системазының 3,5 километр узун магистраль бугазының участогун дерип кылган.

Украинаның найысылалы Киевте дээди өөредилге черлериниң интернационалчы отрядтары база кончуг эки ажылдааннар. Киевтиң Тарас Шевченко аттыг күрүне университединдеи эрткен чылын Ак-Довурак зоназынга социалистиг чорыктың тиилекчизи «Родина» отрядтың ажылын онзалап демдеглээри күзенчиг. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың аар чүүк машиналарының болгаш бульдозерлериниң гаражтарының, а ол ышкаш ногаа өстүрер комплекстин тудуунга ол отряд 260 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткеи.

Кызылдың «Найырал», «Хемчик» деп студент отрядтары Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабриканың цехтеринде технологтуг дерилгелерге ажылдап турган, 300 муң рубльдиг барааның продукциязын бүдүргеннер. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалындан «Строитель» отряд эки ажылдаан. Кызыл районга даалгазын июльда-ла хуусаа бетинде доозупкаш, олар Ак-Довуракка келгеш, Кызыл-Мажалыктан «Шекпээр» совхозка чедир электри шугумунуң тудуун доосканы.

Студент тудугжу отрядтар кол сорулгазын күүселери-биле чергелештир, шеф дузазы чедирер, чон ортузунга агитация-массалыг ажылдарны чорудар талазы-биле идепкейлиин көргүскеннер. Районнуң болгаш Ак-Довурактың комсомол комитеттери-биле кады студентилер Делегейниң уруглар чылына тураскаатканы ажылдарны база кылганнар. Студентилер беш уруглар садтарын септээринге, оларга көргүзүг агитациязын дериринге дузалашкан болгаш Ак-Довуракка, «Барлык», «Шекпээр» совхозтарга уруглар ойнаар шөлдерин дерээннер. Ол ышкаш Ак-Довуракта ортумак школаны болгаш профтехучилищени септээринге, школаларны шимээринге дузалашканнар.

Зонаның студент тудугжу отрядтары үш удаа «Шалыпчы күш-ажыл хүннерин» эрттиргеш, ажылдап алганы 10 муң рубльди ВЛКСМ Тыва обкомунуң агар санынга шилчидип берген.

Студент агитбригадалар доктаамал ажылдап турганнар. Олар чурттакты чонга болгаш коллективтерге концерттер көргүзүп, лекция, беседа кылып берип турган. Күш-ажылчы семестр үезинде студентилериниң күжү-биле 160 концертти көргүскеи, 305 лекцияны номчаан. Студент тудугжу отрядтар школалар библиотекаларынга 206 номну белекке бергеннер. Ак-Довурак хоорайның болгаш районнуң аныяктары-биле студентилериниң ужуражышкыннары, спортчу оюнары үргүлүү болуп келген. Ылангыя Киевтиң политехниктиг институдунуң «Монолит», «Металлург» отрядтарының интернационалчы отрядтары-биле ужуражышкын солун болган. Ол отрядтарда бистиң чурттуң хөй нация ооллар, кыстарындан аңгыда, ыраккы Африкадан келгеш, Киевте өөренип турар даштыкы студентилер бар. Угандадан Сеньежже Джозефа, Эварист Мугиса, Мурнуу-Африка Республикадан Уэски Мамбо биле Монкэо Элфаса олар аныяктар-биле ужуражкан. Ол ышкаш «Родина» отрядка Болгариядан болгаш өске даштыкы чурттардан студентилер база ажылдап турган.

Боттарының күш-ажылчы семестрин мынчаар чедишкиниг эрттиргеш, студентилериниң тудугжу отрядтары боттарының институттарынче ээп чыыпканнар.

Х. МОНГУШ.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Политчырыдыышкын четкизинде кичээлдер эгелээн

ВАРШАВА. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының эге организацияларының политчырыдыышкын четкизинде кичээлдер эгелээн. 115 муң семинарларны, бөлгүмнерни болгаш политшколаларны организастап тургускан. Аңаа үш миллион ажыг польша коммунистер марксизм-ленинизмниң үндезиннерин, ПКАП-тың иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының айтырыгларын өөренир.

Чаа өөредилге чылының эгелээринин мурнунда ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек бөлүк лекторлар болгаш пропагандистер-биле ужурашкан. Коммунистериниң кол сорулгазы болза партияның политиказын үүгле ханызы-биле өөренири эвес, харын ажыл-чорудулганың бүгү талаларына ооң идеяларының шынчы нептередикчизи болур ужурлуг деп, ужуражышкын үезинде демдеглээн.

Болгар селекционерлерниң чедиишкиннери

СОФИЯ. Болгар селекционерлериниң чоргаарланыр түүлү бар: улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда кызыл-тастың, ортумак дүжүткүрү барык үш ажыг катап өскен, свекланың, таакпының, кукурузаның, хөвеңниң бедик продуктулуг сорттарын тургускан. Генерал-Тошево хоорайның чанында кызыл-тастың болгаш тарымал тооруктуң институ көдээ ажыл-агый эртеминиң мурнакчы чери болу берген. Ол институтка кызыл-тастың бедик продуктулуг чөөрби ажыг сорттарын тургускан.

Генерал-Тошевода институттуң эртемденнери боттарының дуржулга шөлдеринде янзы-бүрү шенелделерни үүгле чорудуп турар эвес, аграр-үлетпүр комплекстериниң эртем чөвүлелдеринин ажылынга дорт киржип, үлетпүр тараа будүрүлгезиниң бригадалары-биле сырый харылзааны тудуп турар.

Мал чемин курлавырлаан

УЛАН-БАТОР. Моолдуң күражыл-агыйларының болгаш көдээ ажыл-агый каттыжышкынларының сиген шөлдеринде ажаалда ажылы калбарган. Боттарының сөзүнге шынчы көдээнин ажыл-ишчилери чуртка кооператив шимчээшкининиң тиилелгезинин 20 чыл юбилейинге алдар болдуруп хүлээп алган бедик хүлээлгелерин чедишкиниг күүсеп дип турар.

Сентябрьның баштайгы он хонуунда республикага 747 муң тонна ситенни белеткээн. Ол болза энир чылдыындан 43,2 муң тонна хөй. Күрүениң курлавыр фондузун немээрингe онза кичээнгейни салган: кышкы үеде агаар-бойдустуң багай байдалдарынга 111 муң ажыг тонна ситенни белеткээн.

Суг шыгжамырының улуг тудуу

ГАВАНА. Сантьяго-де-Куба хоорайның чоогунда Парада хемле суг шыгжамырының улуг тудуу дүрген темпилер-биле чоруп турар. Ооң ишкири 35 млн. кубометр болур. Амгы үеде тудугжулар ийи километр узун моондакты, суг чайладыр каналды болгаш өске-даа гидротехниктиг тудугну кылып турар.

1918 чылда «Парада» деп суг шыгжамырын ажыглалга киирери көдээ ажылагыйның делгем черлерин суггарар, нефтехимияның улуг комбинадын болгаш Сантьяго-де-Кубаның «үлетпүр куржаанын» өске будүрүлгелерин суг-биле хандырар арганы бээр. Суг шыгжамырының эриктеринге ажылчы чонуң дыштаныр зоназын база тудар.

(СЭТА).

В. Жискар д'Эстэнниң чугаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз телевидение дамчыштыр бодунуң медеглелинге Францияның президентизи В. Жискар д'Эстэн камгалалдың болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларының дугайын чугаалаан. Ядролуг чепсек-биле Барыын Германияны чепсеглээриниче угланган кандыг-бир саналдарны Франциянын талазындан үндүрүп, көөп болуруп ол шуут-ла бодавайн турар деп, ол медеглээн. Ол чорук Франциянын-даа, ГФР-нин-даа, Европаның-даа, чавырлыышкынын-даа эрге-ажыктарынга дүүшпес ийик деп, президент онзалап демдеглээн.

В. Жискар д' Эстэннин чугаазы-биле алырга, экономиктиг болгаш социал айтырыглар француздарның кол сагыш човаашкынын болдуруп турар. Амгы үеде француздар «хомудап, чигзинип болгаш дүүрепп» турарлар деп, президент чугаалаан. Чоокта чаа болган хемчеглерге, оон иштинде транспортка чоруурунуң өртектерин, бензинге, электроэнергиягa, таакпыга өртектерин улгаттырганынга, социал хандырылга фондузунга далывырларны көвүдеткенинге олар хомудап турарын илереткеннер.

Чазактың чорудуп турар политиказының шынчылыгынга хамаарыштыр француздар чигзинин турарлар деп, президент биллиген. Сөөлгү үш чыл дургузунда оларны чурттуң келир үезин дүүредип турар. Ооң-биле кады чазактың хүлээп алган хемчеглерин ол агарткан. Премьер-министр Р. Баррга баштаткан амгы чазактың чорудуп турар угланылышкынын уламчылаарын саналдаваш, В. Жискар д' Эстэн ол утланыышкын чамдык эки түңнелдерге, чижээлээрге акша-саң талазы-биле эки түңнелдерге чедиргеи деп медеглээн.

Келир чылдың чазынында персид мугулдурнуң районунда чамдык чурттарга барып, оларның удуртукчуларыбиле нефть саларының айтырыгларын чугаалажып көөр деп турарын президент дыңнаткан.

ПЕНТАГОННУҢ НЕГЕЛДЕЗИ-БИЛЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Барыын Европаның элээн каш чурттарына америк тактиктиг чаа ядролуг чепсекти тургузарынга Пентагонның ыйышкынызыбиле НАТО-ның шериг блогу белеткенин турар. «Брюссельде улуг дужаалдыг дипломатты» барымдаалап алгаш, француз парлалганың дыннадып турары-биле алырга, ол дугайында шиитпирни НАТО чурттарының камгалал министрлериниң болгаш даштыкы херектер министрлериниң каттышкан онза хуралында декабрьда хүлээп алыр. Блоктуң шериг тургузуунга киришпейн турар Франция болгаш Греция Брюссельге эрттирер деп турар ол чөвүлел хуралга киришпес.

Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, блоктуң ядролуг күштерин сайзыраңгайжыларының айтырыгларынын талазы-биле «НАТО-нуң бедик дужаалдыг экспертте-ринин болуу», а ол ышкаш Европага чепсеглеииишкинин дүүреринин айтырыгларын өөренип турар «тускай болук» октябрь эгезинде боттарының илеткелдерин киирерлер. Ол илеткелдериниң үндезинниге декабрьда шиитпирни хүлээп алыр.

ИТАЛИ ПАРЛАМЕНТИНИҢ ХУРАЛЫ

РИМ. (СЭТА). Делегейле аш-биле демиселдиң айтырыгларын чугаалажып көөрүнге турасхаатканы итали парламентинин сенадынуң онза хуралы эгелээн.

Парламентин чылдырарының дугайында шиитпирни барык-ла бүгү политиктиг партиялардан чазакка кээп турган хөй санныг негелделерниң соонда хүлээп алган. КНЮ-нун Кол Ассамблеязынга ол чугула айтырыгны ам чугаалажыр деп турары-биле холбаштыр кандыг турушту чазактың эллээриниң болгаш кандыг саналдарны илип үндүреринiң дугайында отчетту бээрин чазактан парламентиниң кежигүннериниң хөй кезии негээн.

Этелей берген чугаалажыышкын-биле холбаштыр коммунист депутаттарның бүгү парламентте революцияның телевиллелин киргеи. Боочепсекти эндере бүдүрериниң соксатпаанда болгаш чепсеглеиишкинин дүүреринiң айтырыгларын шиитпирлевейн тура аш-биле демиселди чорудары ужур-утка чок деп, ол документиде демдеглээн. Делегейде бар чөрүлдээлерни тайбың шиитпирлээри, политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорукка улуутарының эргелерин сагыыры, янзы-бүрү күрүнелериниң тускай догуныаан чоруун хүндүлеп көөрү аш-биле холбашкан халапты чок кылырыга эң-не эргежок чугула негелде болур деп телевиллелде демдеглээн.

Сенаттың амгы онза хуралы итали парламентиниң кускү сессиязын херек кырында хуусаа бетинде ажыткан. Ону июнь айда парламентиниң хуусаа мурнунуң сонгулдаларынга сонгаан турган.

Х. АМИННИҢ ЧОНГА КЫЙГЫРЫЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң даргазы болгаш премьер-министри Х. Амин сентябрь 17-де улуска кыйгырыг үндүрген.

Бистиң күш-ажылчы улузувус улусчу күрүнелиг болур ямбылыг эргениң эдилекчизи болу берген. Ол күрүнеден кандыг-даа үеде отчётту ол негеп болур деп, Амин чугаалаан. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязы ажылчын аңгының тараачыннар-биле болгаш ажылчы өске-даа чоннар-биле бузулбас эвилелиниге даянып алгаш, Апрель революциязының чаалап алышкынарын камгалаары-биле чөптүг демиселди чорудуп турар.

Афганистан Демократтыг Республикада кижини кижи мөлүүвес чаа ниитилелди тургузуп турар. Хөгжүлденің капиталистиг эвес оруу-биле чоруп ора, бис феодалдыг тургузутнуң бүгү экономиктиг, политиктиг, социал болгаш культура артыышкынарын шиитпирлии-биле чайладыр бис. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер болгаш чуртту индустриализастаар сорулга-биле экономиктиг хевириниң ханы чаартылгаларын боттандырып, төрээн чуртунуң мурнунга болдунуң хүлээлгезин күүсетпишаан, ооң чечектелишкининге болдунар шаа-биле улуг салыышкынны киирзин дээш национал буржуазнятa база садыгжыларга дузаламчыны көргүзүп турар.

Афганистан Демократтыг Республика культураны хөгжүдериниче, бүгү националлардың ажылчы чоннарының биллиниң деннелин бедидериниге бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглаар, ёзулуг акы-дуңмалышкы чорукту, деңгерги чедип алырыга, чурттуң бүгү улустарынга болгаш төрел аймактарынта демократтыг эргелерни болгаш хосталгаларны хандырар.

Амдан эгелээш күрүнеиң албан-дужаалдыг кижилериниң туразында чоруу, улуургак чорук, бүзүрел чок чорук, улусту харысалга чок көөр чорук долузу-биле узуктаттынар деп, Х. Амин уламчылаан. Буруу чок кандыг-даа кижини кара-бажыңнап болбас. Төрээн чуртунуң, улустың болгаш Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ат-алдарын көдүрер дээш патриот бүрүзү төрээн чуртунга, улуска, революцияга ханы ынакшылдыг болуп чурттаар ужурлуг.

Конституцияның төлевиллелин ажылдап кылыр тускай комиссияны чоокку үеде тургузар деп, Х. Амин дыңнаткан. Ол төлевиллелди соонда чогуур органнарга бадыладыры-биле киирер.

Ооң соонда Афганистанның даштыкы политиказының айтырыгларына доктаагаш, ол политика тайбың кожа-хелбээ догуныаашкынның, кара-даа каттышпазының, девискээринин бүдүн чоруун болгаш национал тускай догуныаан чорукту хүндүлеп көөрүнүң принциптеринге моон сонгаардаа тургустунган болур деп, Х. Амин чугаалаан. АДР ол кавыга болгаш бүгү делегейге тайбыны могаг чокка камгалаар. КНО-нуң Уставының түүлдерин удуртулга болдурар. Бистер пролетар интернационализминге хаңызы-биле бүзүревишаан, империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге, реакцияга, апартеидке, расизмге, национал дарлаага, деспотизмге, кижини кижи дарлаар чорукка, шовинизмге болгаш национализмге удур чайгылыш чок революстуг демиселди чорудар бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Афганистан Демократтыг Республика социалистиг бүгү чурттар-биле найыралдыг болгаш акы-дуңмалышкы харылзаалары хөгжүдер. Үениң 60 чыл ажыг шенелдезин алдарлыы-биле эрткен болгаш акыдуңмалышкы чоруктуң деннелинге четкен Афганистанның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразында найыралды камгалаары Афганистанның күш-ажылчы улузунуң патриотизминин чарылбас кезээ болур болгаш чурттуң мерелдиг чурттакчы бүрүзү ооң ужур-дузазын долузу-биле билип турар.

Афганистан Индия-биле төөгүлүг найыралды хөгжүдеринге ханы сонуургалдыг. Аскежик болуп, ындыг найыралдыг чүткүлду бис Индияның талазындан база хайгаарап турар бис деп, Х. Амин үргүлчүлээн. Бис мурнукузу ышкаш Пакистан болгаш Иран-биле найыралдыг харылзааларны быжыглаары дээш турзуп турар бис. Бистиң-биле болгаш Пакистанның база Иранның чазактары-биле кандыг-даа чорудээлерни найыралдыг чугаалажыышкынарның аргазы-биле шиитпирлээринче чүткүп турар бис.

АДР моон сонгаар-даа тайбыңга ынакшылдыг угланыышкынны чорудар, бүгү чурттар-биле найыралдыг харылзааларны тудуп тургузар болгаш хөгжүдер деп, түңнелинде Х. Амин медеглээн.

КОНФЕРЕНЦИЯ

КАРАКАС. (СЭТА). Деколонизация талазы-биле КНО-нуң сумелерин херек кырында күүседириниң дугайында айтырыгны Венесуэланың найысылалында эртип турар парламентилер аразының эвилелиниң 66-гы конференциязынга делегаттарның чугаалажып коргени колониализмге болгаш неоколониализмге килеңниг шииткел болган. Шуулганның киржикчилери Африканың Мурнуу чүгүнде расизмни болгаш апартеидти шиитпирлиибиле буруу шаап, улустарның боттарының хосталгазы дээш өзүп турар демиселди базарын ораңдажып турар колониалдыг ёзу-чурумнарга империалистиг бөлүктериниң деткимчезин шыңгызызы-биле шүүмүүлээн.

ИРАНДА БАЙДАЛ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның найысылалында экономика айтырыгларының талазы-биле семинар ажылдап эгелээн. Чурттуң план-бюджет органнарының, экономика болгаш сан министерствозунуң, банкыларның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, университеттериниң профессорлары болгаш шажынчылар төлээлекчилери иран экономиканың улам ыңай хөгжүлдезинин шажынчы үндезиннерин тодарадыр, а ол ышкашислам өөредилге-биле дүүштүр чурттуң ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгазын башкарар талазы-биле практиктиг хемчеглерни төлевилээрлер.

Семинарны ажылып тура чүве чугаалааш, премьер-министр Базарган Иранга революция хаанныг ёзу-чурумну дүжүрери-биле кызыгаарлаттынмаан, а политика, социал амыдырал болгаш экономика талазынга ханы үндезин чаартылгалар болдурар шинчилиг болу берген деп демдеглээн. Ооң-биле кады революция хүн айтырыына армияны чаарты турзуп турар.

Иранның, банкыларны болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерин национализастаарының, күраппаратты арыглаарының эргежок чугулазын идип үндүргеи. Иран революцияның амгы үеде чадазында чурттуң экономиказы чаңгыс черде таптап турар деп, Базарган онзалап демдеглээн.

Иранныңислам революстуг чөвүлели күрүне аппарадын арыглаар дугайында хоойлуну бадылаан. Ол хоойлунуң кол сорулгазы болза күрүнеиң албан черлериниң революцияның чажыт дайзынарын — хаанның политиктиг полициязы — САВАК-тың ажылдакчыларын база агентилерин чайладыры, а ол ышкаш күраппараттан билиг четпестерни үндүрери болур. Министерстволарга, университеттерге болгаш албанның өске-даа черлеринге тускай комиссиларны тургузары көрдүүнеп. Ол комиссиялар алды ай дургузунда албан-хаакчыларның күү херектерин чугаалажып көөр болгаш чогуур хемчеглерни күүлээп алыр.

Иран Курдистанда дүшкүүрлүг байдал хевээр арткан. Чазактың шериглери болгаш Иранның «ислам революция камгалакчыларының корпузунуң» кезектери чурттуң курд районнарында дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын чок кылыр талазы-биле хемчеглерни уламчылап турар.

«Эттеллат» солуннуң дыңнадып турары-биле алырга, курд тура халыкчыларны Котуб районнардан үндүр ойлаткан.

Курд тура халыкчылар-биле чазактың шериглериниң аразында чепсектиг улуг тулчуушкуннар болбайн-даа турза, Иран Курдистанда аткылажыышкыннар бооп турар деп, «Кейхан» солун айыткан.

Сенендедж хоорайга массалыг чыскаал болган. Ооң киржикчилери бүгү курд «политиктиг хоруудаттырганнарны» хостарын негээн. Чыскаалганнарны «ислам революция камгалакчыларының корпузу» оък-боо күжү-биле таралы ойлаткан.

Делегейниң күш-ажыл организациязының сөөлгү сан-түңнерин ёзугаар алырга, 1979 чылда делегейде 52 миллион хире чаш уруглар ажылдап турар. КНО-нуң болгаш Делегейниң күш-ажыл организациязының хүлээп алган янзы-бүрү документилери өөп, Азия, Америка, Барыын Европа болгаш Африка чурттарында школа назыны четпээн болгаш школа назылыг уругларның күш-ажылын калбаа-биле ажыглап турар.

Барыын герман «Штерн» деп журналдан чурук: аштап өлбес дээш Кайриниң чаштары-аар хоолайларны дажып турарлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1979 ЧЫЛ—ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ЧЫЛЫ

КАЖАН-ДАА УТТУНДУРБАС

Бичии-даа, улуг-даа салгалдың кижилериинге бүгү чурталгада уттундурбас хүнер турар. Каа-Хем районнуң Сарыг-Сеп ортумак школазының 6 «Б» класының өөреникчизи Чимбиян Кара-оолга шак ындыг хүн—1979 чылдың август 9-түн хүнү болган. Черниң бүгү диптериниң төлээлекчилери — пионерлер Бүгү-эвилелдиң «Артек» лагеринге дыштанып турда, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ол хүн оларга аалдап барган.

«Силерниң арандардан кижи бүрүзү аас-кежиктиг болурун, ёзулуг кижи кылдыр өзерин улуглар күзеп турар. Силерге, эргим уруглар, өөрүшкүнү, аас-кежини, тайбыңны болгаш буянныг чаагай хүнү күзээрдир мен»— деп, Леонид Ильичиниң чугаалаан сеткил өөрүнчүг сөстерин Советтер чуртунуң аныяк ленинчилериниң хөй мың кижилиг төлээлекчилериниң аразында ынчан дыннап турганын Чимбиян кажан-даа утпас. Бо ужуражыышкынның дугайын бодунуң үе-чергежилериинге болгаш улуг-даа кижилерге ол күзелдин-биле чоргаарланыышкынныг чугаалап берип турар. Тергиин эки өөредилгелиг, хөй-ниитичи, ырлаар, танцылаар, музыка херекселдериинге ойнаар Чимбиян дараазының беседазынга канчаар белеткеннп алганын вожатый Л. Монгушка (чурукта) чугаалап берип тур.

Совет школачылардан ангыда, непал, румын, негр, араб болгаш өске-даа нацияларның уруглары-биле кады канчаар дыштанып, хөөрежип турганын өөрүнге ол хандыкшыл-биле чугаалаар.

• • •

БАШКЫЗЫНГА ЫНАКТАР

Ортузунда чурукта Сарыг-Септиң № 2 школазының алдыгы «Б» класының өөреникчилери боттарының удуртукчу башкызы Валентина Григорьевна Бычкова-биле кичээл соонда бар чорлар. Өөреникчилериниң ханы билиглерни чедип алыры, эки ажы-чаңныг, сагылга-чурумнуг болуру дээш бодунуң бүгү-ле билиин, дуржулгазын ол берип турар. Ону өөреникчилери кеээде хүндүлээр болгаш ооң берген даалгаларын шевергин күүседирлер. Валентина Григорьевна 1950 чылда Липецк областың Елец хоорайынга башкы училищезин доосказ, ол үеден бээр-ле Совет Тываның школаларынга математика башкылап келген. Ооң баштайгы өөреникчилери ам ажыл агыйлар удуртукчулары, специалистер, агрономнар, башкылар, эмчилер, үлегерлиг ажыл-ишчилер болу берген.

• • •

ЭРТЕНДЕН ОРАЙГА ЧЕДИР

Сарыг-Септе уругларының музыка школазы чаштарны музыкаже хандыкшыдып, оларны музыка уран үүлүгүне бердинген кижилер кылдыр кижизидип турар. Маңгаз янзы-бүрү музыка херексел дери эртенден орай кежээге чедир дагжап келир. Адаанда чурукта—Дарья Массачиевна Макпанооп дуржулгалыг башкы, ол ниитизи-биле он дөрт чыл ажылдап келген, бо үениң дургузунда дыка хөй чаштарны ол хөгжүмге чанчыктырып өөреткен. Ооң улусчу хөгжүм херексел дериниң клазында 13 уруглар бар, а бо чурукта кичээл үезин көргүскен.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
А. ЗАЙЦЕВ.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга ушкуштур

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ

Сентябрь 6. Бистерни Шушенск, Минусинск, Ермаковск районнарынче үш бөлүк кылдыр улепкен. Ол черлер базала Ленинниң ады-биле холбашкан. Бистер тывалар Ермаковск районга чораан бис. Ленин ол суурга чаңгыс эвес катап чораан. Аңаа ооң өөрү Лепешинскийлер, Ванеевтер шөлүлге эрттирип турган. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеи бээр 100 чыл оюн таварыштыр ында Шушенское музей-заповедниктиң филиалы ажыттынган. Тураскаалдыг черлерни, бажыңнарны, Ванеевтиң хөөрүн (ону хөөржүдүп турда, Ленин аңаа чүве чугаалаан) көргенивис соонда, район иштинге ужуражыышкыннар кылыры-биле бисти база дөрт чарылкан. Сес кижи ийи-ийи кылдыр чарлы берген бис. Бистиң бөлүк (ооң иштинде М. Хадахаев база мен) Щетинкин аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазынга чораан бис. Суурнуң адын Новая Полтавка дээр болду. Шагшаанда Полтава губернаязындан ядыы тараачыннар көжүп келгеш, аңаа чурттай берген чүве-дир. Оларның дыка хөөү ам-даа украин чаячылын салбаан. Бажың бүрүзүнүң чанында чимис аймаа, янзы-бүрү чечек, тарымал тоорук, ары чигнри, кукуруза. Хаван азыраары албан. Чугаазы-даа украин аянныг. Мен дугайты мооң мурнунда дүлүп кааи кукуруза амзап чорбаан кижи мен. Аңаа бир Шиян деп фамилиялыг пенсионерниң бажыңынга шайлап ора ол чемпи чидим. Магалыг-даа чем чүведир.

Бистерни партия райкомунуң ийги секретары Г. Н. Виноградов үдеп чораан. Мооң мурнунда «Горно-Саянский» совхозуң (Уска) директорлап турган, Тываны дыка эки билир болду. Хлеб, дуссбиле бисти баштай-ла уткуп алган кижи — ферманың эргелекчизи Н. Ф. Магда—Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Берлинни алырынга киришкеннериниң бирээзи. Дайынчы-даа, күш-ажылдындаа орден-медальдары херексынмас. Ленин орден база бар. Ол база-ла Тывага чоруп турган. «Тинелге» совхозукта, боттарының мал чеми чедишпес бооргa, саваң белеткеп, бир чылын дыка үр болган мен дээр болду.

Бир сонуургаан чүвем: ол суурда кудумчулар ат чок. Суур улуг, кудумчулар хөй. Бо кандаай чоор деп, көдээ Совет даргазындан айтырарымга, ооң хөрээ чүү боор, бистер бот-боттарывысты, кымнын хайда чурттап турарын билчир бис деп харыылаан. Чогум утказын билбедим.

Чогаалчыларның болгаш критиктериниң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеи бээр 110 чыл оюнга тураскаатканы Бүгү-эвилел чогаадыкчы конференциязының ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң секретары В. М. Озеров эге сөзүбиле ажыткан. Ооң соонда СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко илеткел кылган, крайның ажылчы чоннарының демдеглеп турган. Совет литератураның чогаалдары 76 дылда бижиттинип парлаттынып турар. Мынчан көөрге, лениниана 76 аймак-сөөк улустарда бар болуп турар.

Бистиң чуртувуста бүгү-ле чүүлдер Ленинниң ады-биле кылдынып турар. Кинскиниң хөөөн-саазын комбинадынын аргыкчызы. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. М. Веселькова ол бодалды мыңдыг Совхоз сүт-эзт бүдүрер угланыышкынныг. Бо ажылагый сүт планын күүсетпес болза, район кажан-даа күүсетпес—деп, В. Викторов чугаалады. Ынчангаш бо ферманың 22 саанчызы Ленинниң 110 чыл оюнга алдар кылдыр инек бүрүзүниден 3000 кг-дан эвээш эвес сүттү саар деп хүлээлге ап, чарыштын эгелекчилери болганнар.

Суурга келгеш, Ада-чурттуң Улуг дайынынга өлгеннериниң тураскаалынга чечек салган бис. Ында 95 кижиниң адын чыскаан. Оларның аразында Кызылда делгерээн аттар: Кабак, Магеря, Скрыль... Сонуургаарывыска, Тывада бистиң черден улустар эмежок, ооң иштинде Совет Эвилелиниң Маадыры Кабак база бистин дижир болду.

Ооң соонда Найыралдың аллеязынга клёв деп ыяштар олурткаш, клубка ол чернин чурттакчылары-биле ужуражыышкын кылган бис. А кежээ хадылыг арыг иштинге олаг кывыскан. Аңаа музыка, каткы-хөг, ыры-танцы динмиреп турган.

Сентябрь 7 биле 8 биске эң-не күүеннишкинниг хүннер болган. Ол хүннерде Шушенскоениң Культура бажыңынга хуралдап эрткен бис. Аңаа чүгле Совет Эвилелиниң чүк бүрүзүниден келген чолгаалчылар эвес, Красноярск крайның партия, совет, комсомол, культура ажылдакчылары база киришкен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында чедип алган чеднишкиннериниң, партиянын XXV съездиниң шийтирлерин күүседир дээш амгы үеде ап чорудуп турар хемчеглериниң дугайын бистерге сонуургаткан.

Бистиң чуртувуска лениниана Октябрь революциязы тиилээнинин соон дарый тургустунуп эгелээн. Ылаңгыя хоочун салгалдың чогаалчылары М. Горький, В. Маяковский, В. Катаев, Н. Погодин, В. Вишневский, С. Шипачев, А. Твардовский, А. Коптелов, М. Шагинян, М. Турэун-Заде болгаш оон-даа өске он-он, чүс-чүс чогаалчылар, шулукчулар, драматургтар, кинематографистер аңаа улуг улуг-хуузун киргеп, Сөөлгү чылдарда бүгү-ле республикаларда аныяк салгалдың чогаалчылары база-ла ол теманы күзелдин-биле сегирип ап, улуг ажылды кылып турар. Ол дугайын совет литературада болгаш уран чүүлде Ленинниң овур-хевиринге тураскаатканы бодунуң илеткелинге Горький хоорайдан келген, философия эртемнериниң доктору профессор В. И. Баранов чугаалаан.

Ленин темазын чугаалажып көөрү ийи хүн үргүлчүлеп, аңаа 25 оратор санаал берген. Чүве чугаалаан кижи бүрүзү баштыңчының овур-хевири чечен чогаалдың чогаалдарын дамчыштыр миллион-миллион кижилерге чылдан чылче уламна чоок, улам-на эргим апар чыдарын улуг өөрүшкү-биле сөстер-биле илереткен: «Ленинниң күүрү-биле Стаханов чаңгыс ээлчегде 14 норма күүсеткен. Виноградова угбашкылар база-ла ооң ады-биле рекордту тургускан. Мен дугайты 19 станокка ажылдаар тургаш, ам 80 станокта ажылдап тур мен. Онгу беш чылдың эрткен үш чартык чылында 13 чыл планын күүсеттим. Ленинниң 110 чыл оюнга чедир 15 чыл планын, азы үш беш чылды күүседир мен».

Ленинниң чагыгларын күүседири совет кижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Бүдүрүлгеде, көдээ ажыл-агыйда — улус ажыл-агыйының бүгү адырларында мурнакчы кижилер дугайын бижиири чогаалчы бүрүзүнүң хүлээлгези. Ынчалзаа-даа бир эвес чогаалдың мөзүлүг маадырларының ажылхерээн Ленинниң ады-биле холбаар дээр болза, Владимир Ильичиниң намдар-төөгүзүн, ооң кижизиг ажыы-чаңын кончуг эки билген турар ужуруг.

— «Ленин-биле кады. Ленинниң оруу-биле» деп аттыг чогаадыкчы конференцияны Шушенскоеде эрттирип турарывыс таварылга эвес. Ленинни база катап эки билип алзын, мооң соңгаар ооң дугайында чогаал бижиривиске дуза болзуп дээш мында чыылган бис— деп, В. Озеров эге сөзүнге чугаалаан.

Ленинни эки билир диле, хөй ажылдаар апаар. Маңаа, Тывага, ээп келгеш-даа, Саша Панюков дээр бичии оолду сактып кээр-дир мен. Ол болза Ермаковск районнуң девискээринге биске экскурсовод боон чораан. Он сес хар четтээн, он класстың өөреникчизи оол чүве. Ол хиреде ооң Ленин-биле холбашкан тураскаалдыг черлерни, ооң кады ажылдап чораан эш-өөрүнүң дугайын билирин пат кайгаан бис. Шуут шээжи! Кижи бүрүзү Ленинни ол дег билир болза, ылаңгыя чогаалчылар ол дег билир болза, ынчан эки чогаал үнер дийин!

Ленин темазы төнчү чок, мооң соңгаар-даа хөй-хөй чогаалдар тургустунар апаар. Ооң-биле холбаштыр чамдык санал берген эштер кичээндириглерни база кылган. Чижээ, Р. Сазкян (Армения): «Ленин дугайында багай шүлүктер— ол болза Ленинге багай тураскаал»— деп чугаалаан. Ф. Таурин Ленин дугайында бижээн чогаалдарда факт-барымдаалар кончуг шын-даа болза, каны бодалдар чок боон турарын айыткан. Ол ышкаш элээн хөй ораторлар чүве-ле болза Ленинниң адын чогаал бүрүзүнге киирер дээр күзелди шын эвес деп санаан.

Конференцияга чүгле совет чогаалчылар эвес, социалистиг чурттарның чогаалчылар организацияларының төлээлекчилери база санал-оналын солушкан. Олар Ленинниң хөрээнин, ооң идеяларының бүгү делегейде тиилеп турарын боттарының чурттарының чижээнге айытканнар. Вьетнам чогаалчы Нгуен Ван Боит мынча дээн: «Шаанда Вьетнам социалистиг эвес-даа турда, «Россия», «Ленин» деп ийи сөс биске черле билдингир турган. Ам бисте лениниана тургустунган. Ленин дугайында баштайгы очерктерни Хо Ши-мин бижээн. Лениниана — тайбың болгаш депшилге дээш демисел-дир».

Шушенскоеге болуп эрткен чогаадыкчы конференция чогаалчыларның Ленин темазынга ажылдаарынга чугаажок улуг дузаны чедирер. Ам чогаалчы бүрүзү саазынны мурнунга салгаш, демир-үжүктү туткаш, «Ленин» деп сөстү бижиптериниң мурнунда, дыкала үр бодаңганы дээре боор. Чүге дээрге, бистерден үе ынчаар негеп турар.

С. СҮРҮН-ООЛ,
чогаалчы.

СТОЛ ТЕННИЗИНГЕ ХАМААРЫШТЫР

Республиканың стол тенни-зинин федерациязының хуралынга «Спартак», «Динамо», «Урожай», «Трудовые резервы» спорт ниитилелдериниң төлээлери стол теннизин сайзыратып, нептередип турарының дугайында дыннадыглар кылган.

Республикада сөөлгү ийи чылдан бээр стол теннизи элээн массалыг апар чыдар. Спортчуларың саны көвүдеп орар. Школаларда, дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде, профессионал-техникиг училищелерде стол теннизин ойнап турар апарган. Ортумак школаларның 40 хуузунда стол теннизи бар. Эрткен өөредилге чылында өөреникчилериниң 12 район маргылдаазы эрткен. Кызылда үнү чок уруглар школазында теннис (тренер Е. Манзанов) элээн сайзыраан. Бо школаның спортчулары РСФСР-ниң үнү чоктар школаларының өөреникчилериниң аразынга маргылдаага чемпири болган. Республиканың шилиндек командазының кежигүннериниң аразында бо школаның өөреникчилери база бар. Ындыг-даа болза школаларда стол теннизинин талазы-биле тускай тренерлер, инструкторлар чок. Чер-черде школаларга, район төптеринге теннис ойнаарының көргүзүг оюнарын чорудуп, хөй-ниити тренерниң, спортчу инструкторларның семинарларын эрттирери негеттинип турарын Республиканың «Спартак» спорт ниитилелдериниң тускай тренерлиг бир төп, «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң стол теннизинин дөрт секциялары ажылдап турар. «Урожай», «Динамо» ышкаш улуг спорт ниитилелдеринде ук спорттуң секциялары ажылдаваан турар. Стол теннизиниң сайзыравайн турар кол чылдагааны — хөй-ниитичи тренерлерниң, инструкторларның саны эвээш, бо спорттуң баазазы чок, тус-тус эки тура спорт ниитилелдери эвээш акшахөренги-биле хандырып турарында.

«Урожай», «Динамо» эки тура спорт ниитилелдери стол теннизинин маргылдааларын эрттирбейн келгенин хуралга шүүмчүлээн. Мооң соңгаар спорттуң бо хевирин чоп ортузунга калбартып, өөредилге черлеринге, районнарга, спортчу ниитилелдерге стол теннизинин маргылдааларын эрттирип, оларның шилиндек командаларын тургузарының чугаазын демдеглээн.

Республиказың спорт комитеди спортчу ниитилелдерге, районнарга, школаларга, өөредилге черлеринге практиктиг дуза чедирери, теннис спортунуң талазы-биле хөй-ниитичи тренерлерни, инструкторларны белеткээри негеттинип турарын аңаа айыткан.

Э. МОНГУШ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.35—Эртенги гимнастика. 11.00—«Шупту чүве дедир». Мультфильм. 11.10—«Ылап шынны дилеп». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмиң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—Делегейниң уруглар чылынга. «Өңнүктерниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 23.45—Бүгүн делегейде. 00.00—00.30—Н. Римский-Корсаковтуң болгаш А. Гречаниновтуң романстары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.35—«Москва комсомолунун ажыл-херектери». 18.05—Р. Штраустуң чогаалдарын А. Кюрти болгаш Дрезденниң Курунеиң капеллазы күүседир. Дирижеру—Г. Бромстед. 18.30—«Даштыкы политиканың төөгүзүнден». «19—20 векти эгезинде Россияның даштыкы политиказы» деп хөй томуут чогаалдың дугайында академик А. Л. Нарочницкийиниң интервьюзу.

КЫЗЫЛДАН

18.50—20.10—«Ирей». Телешин.

ЧАЙНАМ

Бүгүн республикага болгаш Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барын чүк углуг даттың күжү секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы 15—20, чамдык районнарга — 7—12, Кызылга — 18—20 градус чылыг. Дүне чамдык черлерге доңаттаар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

НАЙЫРАЛ»: «Өске чүрек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Глуверниң аян-чоруу» 15.30, «Завьяловонуң элдептиглери» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 9.30, «Рояльдап ыт чоруп орган» 10.50, 13.50 15,25, «Какпа» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эльбага ужуражыышкын» 15.00. «ЗАГС-тың эжии ажык» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызыл хоорайның улетпүр-бараан садыы «Юность-401» деп телевизорну № 41 дугаар садыгның радио бараанар салбырында садып турар. Ол телевизорнуң дизизи чиик, экранының диагоналының хемчээли 31 см база батареяга кожуп алгаш көрүп болур. Ол талазы-биле ылаңгыя малчыннарга таарымчалыг болуп турар. Ырак орук баарда, ук телевизорну машина иштинге салып, машинаның аккумуляторунга кошкаш, ажылдадып болур.

ФИДЕ-ниң улуг хуралы болгаш зоналар аразының маргылдаалары

Пуэрто-Риконуң Сан-Хуан хоорайынга Делегейниң шыдыраа федерациязының (ФИДЕ-ниң) 50 дугаар улуг хуралы болуп эрткен. Аңаа чугаалашкан хөй айтырыгларның аразында чамдык шыдыраачыларга делегейниң шыдыраа талазы-биле дээди мергежил аттарын тыпсырын база көрген. Ооң түңнелинде Слободан Мартинович биле Юран Николаш (кайызы-даа —Югославия), Кубадан Езус Ногуерас болгаш Болгария чурттуг Николай Спиридонов олар делегей гроссмейстерлери деп аттарны алганнар. Делегейниң шыдыраа талазы-биле дээди мергежил аттарын тыпсырының неделелери шыңгыыраан. Эрткен чылын ФИДЕ 22 шыдыраачыга гроссмейстер аттарны тывыскан болза, бо чылын оларның саны каш катап эвээжээн.

Делегей мастерлери деп атты ук хуралга 26 кижиге тывыскан. Оларның аразында Баку чурттуг 16 харлыг Гарри Каспаров база бар. Гарри бо чылын шыдыраа талазы-биле ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаавың дээди лигазынга база катап ойнаар. Ол школачы оол, ооң аңгыда, бо чылын Югославияга эрткен шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазынга чайынанчак тиилелгени чедип алган. Ооң хууда коэффициентизи ам безин 2545 санга четкен, ол дээрге гроссмейстер шыдыраачының эдилезе чогуур коэффициентизинден барык 100 сан ажыг боон турар. Эң-не чоокку үеде болур маргылдааларга Гарри Каспаров гроссмейстер атты чайлыг чедип алыр дээрзинге специалистер чигзинмейн турар.

Аныяк шыдыраачыларның аразындан делегей мастери деп атты ук конгресске АКШ чурттуг 18 харлыг Яссер Сейраванга база тывыскан, ол бо чылын элээди ооллардың аразынга делегей чемпиону деп атты чаалап алган.

Келир үеде улуг улустуң аразынга делегей чемпионнары база-ла ол ийи аныяк мастерлер болур боор деп специалистер санап турар.

ФИДЕ-ниң улуг хуралының соон дарый делегейниң шыдыраа талазы-биле зоналар аразында маргылдааларының баштайгызы Ригада эртип турар.

Бразилияның Рио-де-Жанейро хоорайынга удавас эгелээр эр улустуң зоналар аразында ийги маргылдаазынга бистиң шыдыраачыларывыстан үш кижи: делегейниң экс-чемпиону Тигран Петросян, Юрий Балашов болгаш Рафаэль Ваганян олар киржир. Хөрээжен улустуң зоналар аразында маргылдааларынга он совет шыдыраачылар — Елена Ахмыловская, Нана Александрия, Елена Фаталибекова, Валентина Козловская, Ирина Левитина, Нино Гуриели, Марта Литинская, Майя Раннику, Татьяна Затуловская болгаш Нана Иоселиани олар киржирлер. Хөрээжен шыдыраачыларның зоналар аразында маргылдаалары-ның баштайгызы база ол-ла Рио-де-Жанейрого эртер. Ийи дугаар маргылдааның болур черин ам удавас тодарадыр. Хөрээженнериниң зоналар аразында маргылдаазын баштай чаңгыс кылыр деп турган, ооң соонда ук маргылдааның киржикчилериниң саны үжен кижи ажа бээрге, ону ийи аңгы кылдыр үскен.

(СЭТА-ның корр.).

ОЙНАДЫП АП БОЛУР

1979 чылдың сентябрь 30-де Баку хоорайга Курунеиң 3% чээлизиниң 106-гы тиражы болур. Тиражта 5000, 2500, 1000; 500, 100 болгаш 40 рубль хемчээлдиг ойнап алыышкыннар бар.

Облигация ээлери чыл санында сес ойнап алыышкын тиражтарынга киржир эргелиг. Олар февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де болур.

3 хуулуг чээлиниң облигацияларын салып алынар!

1979 чылдың сентябрь 21-де Пенза хоорайга акша-бараан лотереязының немелде (күскү) үндүрүлгезиниң ойнап алыышкын тиражы болур. Тиражта 6300000 ойнап алыышкыннар бар, ооң иштинде «Москвич» болгаш «Жигули» деп 120 автомобиль, янзы-бүрү марканың 540 мотоциклдери, 600 радиоприёмниктер, соолукчулар, кинокамералар, гитаралар болгаш өске-даа бараан ойнап алыышкыннары бар.

Ооң ыңай 1-ден 50 рубль чедир акша ойнап алыышкыннары база бар.

Лотерея билеттерин садып алырын утпанар!

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 карысалгалыг секретарының 2-23-33, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет турузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-73, культура киллизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, улетүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация киллизинин 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерия ның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг 2553
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эрелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00948.